

*Pääkirjoitus***Kielitaitoa ja politiikkaa**

Tässä Kielikuvien numerossa käsitellään kielitaitoa monesta näkökulmasta. Kielitaito on paitsi yksilön “ominaisuus” myös yhteisöllinen ja poliittinen kysymys. Kielitaitoon liittyviä poliittisia ja hallinnollisia päätöksiä tehdään kaikkialla ympärillämme: esimerkiksi kouluissa, kunnissa ja tietenkin eduskunnassa. Vaikka voidaan puhua kunkin omasta kielitaidosta – siitä, mitä kieliä ja miten hyvin osaa – , edellytykset erilaisten kielitaitojen hankkimiseen luodaan sekä poliittisessa päätöksenteossa että asenteisiin vaikuttamalla. Ei ole itsestään selvää, että maahanmuuttaja oppii suomea nopeasti ja hyvin, ellei oppimiseen ole poliittisella päätöksenteolla luotu riittäviä mahdollisuuksia. Muun muassa tätä problematiikkaa suhteessa käytössä oleviin kielitaitotasoihin nostaa esiin Yrjö Laurannon kirjoitus. Toisaalta kielitaitoon vaikuttaa myös se, miten ympäristö tukee kielen oppimista ja käyttämistä ja mikä on kielitaidon merkitys kotouttamisen kannalta. Näitä kysymyksiä käsittelee myös Nóra Kausz kirjoituksessaan.

Itsestään selvää ei ole myöskään se, että suomea äidinkielenä puhuvilla olisi hyvä äidinkielen saati muiden kielten taito. Samalla kun käydään jopa kiivasta keskustelua Suomen maahanmuuttopolitiikasta, kielestä kiinnostuneet ovat voineet lukea hälyttäviä tietoja suomalaisten koulujen kielivalikoimasta ja koululaisten valinnoista: esimerkiksi Tampereella A-kieleksi voi teoriassa valita englannin lisäksi espanjan, ranskan, ruotsin, saksan tai venäjän, mutta käytännössä ryhmiä syntyy englannin lisäksi lähinnä saksan kieleen. Tampereen kaupungin lasten ja nuorten palvelujen lautakunta onkin helmikuussa 2009 tehnyt – kielipoliittisen – päätöksen, jonka mukaan aloitavassa kieliryhmässä on oltava vähintään 12 oppilasta aiemman 16:n sijaan (ks. www.tampere.fi/teksti/koulutus/ajankohtaista/t090219b.html). Näin siis pienemmällä ryhmällä päästään kiinni harvinaisempaan kieleen ja saadaan ehkä eri kielten taito monipuolisemmaksi, mikäli oppilaat vanhempien niin tahtovat. Tärkeää on kuitenkin vaikuttaa myös asenteisiin, mikä on yksi keskeinen kielipoliittinen ulottuvuus. Maahanmuuton lisäksi ruotsin kielen pakollisuus jaksaa puhuttaa; toisenlaisen näkökulman ruotsin kieleen Suomessa tarjoaa Harry Lönnrothin artikkeli, jossa hän esittelee Tampereen ruotsia käsittelevää kiinnostavaa tutkimushankettaan.

Nykysuomen seuran seuraava teemapäivä järjestetään perjantaina 20. maaliskuuta (tarkemmat tiedot seuran verkkosivuilta). Teemapäivän aiheena ovat tänä keväänä puheviestintä sekä puhe- ja keskustelutaitojen arviointi. Esimakua puhetaitojen opettamisen ja oppimisen monimuotoisuudesta saa Maija Tervolan kirjoituksesta. Puhe- ja keskustelutaidot ovat osa paitsi kielten opetusta ja oppimista myös jokapäiväistä elämää. Poliitiikkaakin tehdään puhumalla.

Anne Mäntynen

Harry Lönnroth

Teollisuuskaupunki kielellisenä ympäristönä – näkökulmia Tampereen ruotsinkielisyyden tutkimiseen 1700-luvulta 2000-luvulle

1. Teollisuuskaupunki, kieli ja murros

Hugo Bergroth, Suomen ruotsinkielisen kielenhuollon oppi-isä, pohtii teoksessaan *Finlandssvenska* Suomessa puhutun ruotsin, suomenruotsin, käsitettä – termi *suomenruotsi*, *finlandssvenska*, on 1900-luvun alun kielenhuollon tuote, ja siksi sitä ei tavallisesti käytetä 1900-lukua edeltävästä ajasta. Hän jakaa sen neljään pääryhmään:

Den finländska svenskan [...] är sålunda inte något enhetligt begrepp. Det finnes olika slag av finländsk svenska: vi ha att skilja mellan *finsk-svenskan*, det språk som talas och skrives av finsktalande personer vilka mer eller mindre framgångsrikt sökt lära sig svenska; *viborgssvenskan*, starkt påverkad av finskan, tyskan och ryskan; *herrgårds- och stadssvenskan i landets finska bygder* (»bakom-kuopio-svenskan»), påverkad av finskan; och slutligen den *egentliga finlandssvenskan*, idiomet för den bildade klass som, mer eller mindre svensk till sin härstamning, vuxit upp på orter där den icke varit utsatt för något överväldigande starkt finskt inflytande. (Bergroth 1992 [1928]: 17.)

Suomenkielisten puhumasta ruotsista

(”finsksvenskan”), Viipurin ruotsista (”viborgssvenskan”) ja niin sanotusta varsinaisesta suomenruotsista (”den egentliga finlandssvenskan”) on kirjoitettu vuosien saatossa paljon. Erityisesti varsinaista suomenruotsia on tutkittu monin eri menetelmin ja aineistoin, viime vuosina pääasiassa puhekielen tutkimuksen näkökulmasta. Sen sijaan Sisä-Suomen suomenkielisten seutujen kartanoissa ja kaupungeissa puhuttua ruotsia (”herrgårds- och stadssvenskan i landets finska bygder”), jota Bergroth kutsuu myös Kuopion takana puhuttavaksi ruotsiksi (”bakom-kuopio-svenskan”), on tutkittu vain vähän kielellisenä ja historiallisena ilmiönä. Sisä-Suomen ruotsinkielisyyttä leimaa suurempi suomen kielen vaikutus kuin suomenruotsia yleensä: kaksikielisyys, kielikontakti ja kielen vaihto. Tähän ryhmään kuuluu myös Tampereen seudulla nykyisellä Pirkanmaalla puhuttu ruotsi, ”Tampereen ruotsi”, jonka puhujat muodostavat suomenruotsalaisen kieliyhteisön suomenkielisellä alueella. Termi *Tampereen ruotsi*, *Tammerforsvenska*, esiintyy jo Väinö Voionmaalla (1929a [1903]: 353, 1929b [1905]: 331, 1932 [1907–1910]: 284). Käytän termiä yleisnimityksenä kaupunkikielestä, joka kuvaa muualta Tampereelle ja sen lähistölle muuttaneiden ja siellä ennestään asuneiden

den ruotsinkielisten kieltä.

Ruotsin kielen ja ruotsinkielisen kulttuurin tutkimus Suomessa on alueellisesti keskittynyt niin sanottuun Svenskfinlandiin eli Suomen ruotsinkielisiin osiin: Uudenmaan, Turunmaan, Ahvenanmaan ja Pohjanmaan ruotsinkieliseen rannikkoseutuun. Kuitenkin esimerkiksi monen sisämaan teollisuuspaikkakunnan historiassa ruotsinkielisellä vähemmistöllä ja etenkin ”teollisuuspatruunoilla” on ollut keskeinen yhteiskunnallinen asema; ruotsinkielinen pääoma hakeutui sinne, missä oli metsää ja koskivoimaa. Savupiiputeollisuuden myötä ruotsin kieli ja ruotsinkielinen kulttuuri tulivat, mutta sittemmin myös hävisivät, alun perin suomenkielisiltä seuduilta. Teollisuuden ympärille rakentuneita hämäläisiä paikkakuntia ovat muun muassa Mänttä, Nokia, Tampere ja Valkeakoski. Näistä enää vain Tampere on kielisaareke, toisin sanoen siellä on ruotsinkielinen kielivähemmistö. Tampere on samalla myös Sisä-Suomen ainoa ja koko maan suurin ruotsinkielinen kielisaareke. Muut kielisaarekkeet – Kotka, Pori ja Oulu – ovat rannikon teollisuuskaupunkeja (Suomen ruotsinkielisistä kielisaarekkeista ks. myös Lönnroth & Rossi 2008a, 2008b, 2008c).

Tutkimushankkeeni *Teollisuuskaupungin kielellinen murros. Ruotsalaisuus Tampereella 1700-luvulta 2000-luvulle* keskittyy ruotsinkielisen kansanosan kielellisen, kulttuurisen ja sosiaalisen rakenteen historialliseen analyysiin suomenkielisen teollisuuskaupungin kontekstissa. Tarkastelen ruotsin kielen historiaa yhteiskunnallisten murroskausien kuten teollistumisen ja kaupungistumisen valossa. Pyrin tuottamaan lisätietoa yhteiskunnallisten muutosten kielellisistä vaikutuksista selvittämällä kielen käyttöön ja statukseen vaikuttaneita kielisosiologisia tekijöitä. Kaksi- ja monikielisyysden ke-

hitystä Suomessa yleensä ja Tampereella erityisesti voi verrata kansainvälisesti esimerkiksi Belgian, Kanadan ja Sveitsin kielioloihin (vrt. McRae 1999 [1997], joka on Suomen monikielisyysden lisäksi tutkinut kyseisiä maita). Tutkimukseni on toisin sanoen Tampereella puhutun ja kirjoitetun ruotsin sosiaalishistoriaa; keskityn niin sanottuun yhteiskunnan sosiolingvistiikkaan (*sociolinguistics of society*), en niin sanottuun kielen rakenteen sosiolingvistiikkaan (*sociolinguistics of language*) (vrt. Fasold 2003 [1990], 2004 [1987]). En toisin sanoen pyri selvittämään, onko kielellinen piirre x ”Tampereen ruotsia” vai ei. Minua kiinnostavat kielen käyttäjät ja kielen asema suomalaisen teollisuuskaupungin kehityksessä historiallisten murroskausien aikana.

Tampereen valinta tutkimuskohteeksi selittyy kaupungin omaleimaisella teollisella perinteellä. Kaupunki oli 1800-luvulta 1900-luvun puoliväliin Pohjoismaiden johtava teollisuuskaupunki, ja tuolloin sinne asettui monia ruotsinkielisiä teollisuusvaikuttajia ja -sukuja. Ruotsinkielisestä vaikutuksesta huolimatta Tampere on kuitenkin aina ollut suomenkielinen kaupunki, eritoten työläiskaupungin leima on iskostunut syvään. Kun ruotsinkielisiä vuonna 1900 oli 5,6 prosenttia tamperelaisista, vuonna 1930 heitä oli 2,6 prosenttia. Vuonna 2004 ruotsia äidinkielenään puhui 1 028 henkilöä eli 0,5 prosenttia kaupunkilaisista; kaksikielisten tamperelaisten osuus on aina ollut suurempi. Ruotsinkielisten (mukaan lukien ruotsinmaalaisten) lisäksi teollisuus toi kaupunkiin myös muun muassa englannin- ja saksankielisiä teollisuusasiantuntijoita, jotka osaltaan lisäsivät kaupungin kielellistä monimuotoisuutta. Nykyään Tampereella toimii ruotsinkielinen päiväkotit, koulu, vanhainkoti, seurakunta ja tiedotuslehti sekä kymmenkunta

yhdistystä, jotka ylläpitävät kaupungin ja muun Pirkanmaan ruotsinkielisten sosiaalista yhteenkuuluvuutta ja kielellistä identiteettiä.

2. Näkökulmia ja aikakausia

Tutkimushankkeeni tavoitteena on tutkia Sisä-Suomen ruotsinkielisyyden, toisin sanoen ruotsin kielen ja ruotsinkielisen kulttuurin, sosiohistoriallista kehitystä Tampereella vuosina 1779–2000. Tutkimukseni pääkysymys on ruotsin kielen asema Tampereella eri aikoina, erityisesti ruotsin ja suomen kielen suhde. Vaikka tutkimukseni keskittyykin pääasiassa ruotsin ja suomen väliseen suhteeseen, käsittelem myös muita kaupungissa puhuttuja kieliä, esimerkiksi saksaa, englantia ja venäjää (Tampereen venäläisistä ja heidän suhteestaan kaupungin ruotsinkielisiin ks. Kirmo 2005). Kartoitan, miten ruotsinkielinen kaupunki Tampere on ollut, ja selvitän, ketkä puhuivat ruotsia kenen kanssa ja missä yhteyksissä sekä miten kaupungin mahdollinen kaksikielisyys tuli esiin kaupunkilaisten arjessa, toreilla ja työpaikoilla, kaupassa ja teollisuudessa. Tutkin lisäksi, eroaako Tampere jotenkin muista suomalaisista kielisaarekkeista ja mikä on ollut kaksikielisuuden rooli kaupungissa 1700-luvulta EU-Suomeen.

Ajallisesti tutkimukseni kattaa kolme vuosisataa, ja se jakautuu neljään ajanjaksoon, jotka ovat myös vakiintuneet käytöön Tamperetta koskevassa kaupunkihistoriallisessa kirjallisuudessa. Ajanjaksot ovat seuraavat:

1. 1779–1840. Ajanjakso kattaa ajan kaupungin perustamisesta 1840-luvulle. 1700-luvun osalta tutkin erityisesti kaupungin ensimmäisten asukkaiden kielellistä ja sosiaalista taustaa (esim. käsityö-

läiset, kauppiat ja virkamiehet olivat pääosin ruotsinkielisiä). Käsittelem lyhyesti myös aikaa ennen kaupungin perustamista, jolloin Tammerkosken kylä vielä kuului historialliseen Ylä-Satakunnan maakuntaan.

2. 1840–1906. Ajanjakso kattaa ajan 1840-luvulta vuoden 1906 suureen sukunimien suomalaistamiseen J. V. Snellmanin satavuotispäivänä. Tutkimusjakso sisältää muun muassa Tampereen teollisuuden kasvun ja kukoistuksen, suurlakon ja niin sanotun Tampereen punaisen julistuksen sekä kielitaistelun vuodet (kielikysymykset ovat keskeisesti esillä myös seuraavana ajanjaksona). Myös lehdistön alkutaival ajoittuu tähän aikakauteen.

3. 1906–1945. Ajanjakso kattaa ajan vuoden 1906 sukunimien suomalaistamisesta toisen maailmansodan päättymiseen. Tutkimusjakso sisältää muun muassa itsenäistymisen (1917) ja sitä seuranneen kansalaissodan (1918). Sota kulminoitui Tampereen taisteluihin, joihin osallistui myös ruotsalaisia vapaaehtoisia. Kunnallispolitiikka on keskeisessä osassa tällä tutkimusjaksolla.

4. 1945–2000. Ajanjakso kattaa ajan toisesta maailmansodasta vuosituhannen loppuun, eritoten 1980-luvulle. Tutkimusjakso sisältää muun muassa maaltamuuton vuodet, 1980-luvun taloudellisen nousun ja 1990-luvun lamavuodet sekä EU-jäsenyyden. Aikakauteen kuuluu myös koulutustason yleinen kasvu (mukaan lukien kielitaidon monipuolistuminen).

Tutkimukseni pääpaino on 1800-luvussa ja 1900-luvun alkupuoliskossa. Suomen historiassa jaksot kuuluvat Ruotsin vallan (vuoteen 1809), Venäjän vallan (1809–

1917) ja itsenäisyyden aikaan (vuodesta 1917). Tutkimukseni alkaa kaupungin perustamisesta 1779 ja päättyy pääosin 1980-luvulle, jolloin ruotsin kielen aika-kausi Tampereella savupiippujen sammuessa päättyi ja uusien kielten, ennen kaikkea englannin, aika alkoi rakennemuutoksen myötä (vrt. Rasila 1992: 248–249).

Tarkastelen kaupunkikielten kielellistä murrosta sosiohistoriallisen kielentutkimuksen näkökulmasta, jolla on yhtymäkohtia filologisen, lingvistisen ja historiallisen tutkimuksen kanssa. Yhdistän kielen ja yhteiskunnan sociolingvistiikan kaupunki- ja sosiaalhistoriaan. Tutkimushankkeen teoreettisen ja menetelmällisen viitekehityksen muodostavat pääasiassa historiallisen kielisosiologian ja monikielisyystutkimuksen tutkimusmenetelmät (ks. esim. McRae 1999 [1997]; Fasold 2004 [1987]). Analysoin ruotsin kielen suhdetta suomen kieleen viiden osakysymyksen avulla (kysymysten teoreettisesta ja metodisesta taustasta ks. erityisesti Fasold 2004 [1987]).

1. Kieliryhmät ja niiden sosiaalinen rakenne. Millainen Tampere oli kielellisenä ympäristönä eri aikakausina? Mitä kieliä kaupungissa puhuttiin? Mikä oli kielipuhujien sosioekonominen tausta? Kysymystä voi tarkastella muun muassa tutkimalla liikkuvuutta, perheitä, kummeja ja avioliittoja.

2. Kansallinen herääminen ja kansallisuusliikkeet. Mikä oli ruotsin kielen suhde suomen kieleen Ruotsin, Venäjän ja itsenäisyyden aikana? Mikä oli suomalaisuus- ja ruotsalaisuusliikkeiden eli fenomanian ja svekomanian rooli Tampereella esimerkiksi lehdistössä, kunnallispolitiikassa ja yhdistyselämässä? Kielikysymys politisoitui, ja kieli liitettiin

luokkajakoon (mm. ruotsinkielinen keski-luokka ja ruotsinkielisen sivistyneistön konversationiklubi, sittemmin ruotsalainen klubi).

3. Kieliasenteet. Mitä asiakirjalähteet kertovat suomen- ja ruotsinkielisten kielellisistä asenteista esimerkiksi maistraatissa? Vaikka kysymys on laaja ja sitä on haastavaa analysoida historiallisen lähdeaineiston valossa, se on hyvin keskeinen varsinkin 1800-lukua tarkasteltaessa.

4. Kielivalinta. Missä konteksteissa ruotsia ja suomea käytettiin Tampereella? Mikä oli kaksikielisuuden aste sekä kieli- ja kouluvalinnan suhde?

5. Kielen säilyttäminen ja vaihtaminen. Miten ruotsinkielinen yhteisö on pystynyt säilyttämään kielensä, identiteettinsä ja kulttuurinsa? Kuinka suuri oli kieltä vaihtaneiden suomen- ja ruotsinkielisten osuus? Missä määrin Tampereella vaihdettiin sukunimiä ja palattiin omaan äidinkielen? Katukuvassa selvimminkin näkynyt kielellinen muutos oli kadunnimien vaihtuminen kolmikielisistä yksikieliseksi.

Ruotsin vallan loppupuolella Tampere oli vaatimaton maa- ja maalaiskaupunki sekavine kansallisuus- ja sivistysoloineen. Vuonna 1800 kaupungissa oli kirkonkirjojen mukaan 463 asukasta. Vuosikymmen myöhemmin, vuonna 1810, kaupungissa oli 682 asukasta ja vuonna 1860 jo 5 232. 1900-luvulla kehitys oli nopea: vuonna 1910 asukkaita oli 45 442, vuonna 1930 heitä oli 55 697 ja vuonna 2006 peräti 204 337. Koska Tampereella suomi oli ollut ”kansankieli”, ei tälle paikkakunnalle voitu perustaa kokonaan ”ruotsalaista” kaupunkia, sillä jopa suurella osalla kaupungin porvaristoa oli vaikeuk-

sia hallita ruotsia. Jumalanpalvelus pidettiin kaupungissa pyhäisin vuoroin ruotsiksi ja suomeksi ja suurimpina juhlapäivinä molemmilla kielillä. (Voionmaa 1929a [1903]: 353.)

Huolimatta siitä, että suuri osa ennen kaikkea teollisuuden johtohahmoista puhui äidinkielenään ruotsia, Tampere oli lähes täysin suomenkielinen kaupunki. Vielä 1950-luvulla ruotsi oli merkki ylempään yhteiskunnalliseen luokkaan kuulumisesta. Näin ei ollut enää 1980-luvulla. Aikaisemmin monen kaupungin suomenkielisenkin tuli osata ruotsia edetäkseen sosiaalisesti. Huomattavaa on, että 1970-luvulla julkaistussa talouselämän johtoportaan matrikelissa kukaan tamperelainen ei enää ilmoittanut ruotsia pääkielekseen. Moni oli kuitenkin vielä funktionaalisesti kaksikielinen (vrt. työkielikotikieli). Tampereen teollisuudessa ruotsinkieliset olivat keskeisesti esillä muun muassa Finlaysonilla (perustettu 1820), Verkatehtaassa (perustettu 1856–1858), Takossa (perustettu 1865), Tampellassa (perustettu 1859) ja Suomen Trikoossa (perustettu 1903). Vaikka yritysten nimet alkoivat kohti 2000-lukua tultaessa muuttua englanninkielisiksi, englanninkielisiä johtajia Tampereelle ei enää tullut. (Rasila 1992: 248–249.)

3. Lähdeaineistoja

Käytän tutkimuksessani hyväkseni kielitieteellisesti ja filologisesti hyödyntämätöntä empiristä asiakirja-aineistoa, jota säilytetään pääasiallisesti Tampereen kaupunginarkistossa mutta myös Kansallisarkistossa, tehtaiden omissa arkistoissa ja yksityisarkistoissa. Tutkimukseni toissijaisen aineiston muodostaa yhtäältä historiallinen kielisosiologinen tutkimuskirjallisuus, toisaalta Tampereen kaupungin historiaa käsittelevä kirjallisuus. Tam-

pereesta on kirjoitettu kaksi historiateosta: vuosina 1903–1910 ilmestyi kolmiosainen Tampereen historia, neliosainen toinen painos ilmestyi vuosina 1929–1935 (Voionmaa 1929a [1903], 1929b [1905], 1932 [1907–1910], 1935). Uudempi kaupunkihistoria ilmestyi vuosina 1979–1992 (Alhonen et al. 1988; Rasila 1984; Jutikala 1979; Rasila 1992). Näiden historiikkien erilaiset painotukset muun muassa kielikysymyksessä antavat monipuolisen kuvan kaupungin historiasta. Väinö Voionmaan yhteiskuntahistoriallista tapaa kirjoittaa Tampereen historiaa on myöhemmin luonnehdittu urauurtavaksi, sillä se kohdistui tuolloiseen lähimenneisyyteen ja nykyaikaan sosiaalishistorialliselta ja kollektiiviselta kannalta. Päiviö Tommila (1989: 152) määrittelee historiateoksen ”tamperelaisen yhteiskunnan ja tällöin etenkin työväenyhteiskunnan” historiaksi (suomalaisesta sosiaalishistoriasta ks. esim. Haapala 1986, 1989).

Tutkimuksen ensisijainen aineisto voidaan jakaa neljään ryhmään sen mukaan, miten kattavasti se heijastelee paikallisyhteisön eri toimijoita ja sektoreita.

1. Tampereen raastuvanoikeuden renovoidut (puhtaaksi kirjoitetut) tuomiokirjat 1802–1978 (Kansallisarkisto, mikrofilmit).

2. Tampereen suomen- ja ruotsinkielinen sanomalehdistö 1866–2000 (mm. Historiallinen sanomalehtikirjasto 1771–1890 -tietokanta, mikrofilmit).

3. Tampereen ruotsinkielisen seurakunnan arkisto (Tampereen evankelisluterilainen seurakunta, mikrofilmit). Omaksi itsenäiseksi seurakunnakseen Tampere muodostui 1904, sitä ennen kaupunki oli 125 vuotta Messukylän emäseurakunnan alainen. Kaupungilla on

1790-luvulta lähtien ollut oma väestökirjanpito.

4. Muu arkistomateriaali, haastattelut ja aikalaiskuvaukset (mm. koulujen, tehtaiden ja yhdistysten arkistot, pöytäkirjat, vuosi- ja toimintakertomukset sekä historiikit).

4. Kohti Tampereen monikielisyyden historiaa

Tällä artikkelilla on kaksi tavoitetta. Yhtäältä artikkeli käsittelee kielisaarekkeen historiallisen kehityksen tutkimista historiallisen kielisosiologian näkökulmasta eli sitä, miten ruotsinkielisen kansanosan kielellistä ja kulttuurista historiaa on mahdollista tutkia teoreettisesti ja metodisesti. Toisaalta artikkeli esittelee Tampereen ruotsinkielisyyttä käsittelevää tutkimushankettani, jonka rahoittaa Suomen Akatemia 2008–2010.

Tutkimuskohteeksi on valittu vuonna 1779 perustettu Tampere, joka on Suomen suurin ruotsinkielinen kielisaareke, ja ainoa, joka sijaitsee Sisä-Suomessa. Tampereen arvoa tutkimuskohteena lisää erityisesti se, että kaupunki kuuluu keskeisesti suomalaisen ja pohjoismaisen teollisuuden historiaan. Hankkeen tavoitteena on tuoda empiirisesti perusteltua lisätietoa Tampereen kielellisestä historiasta yhteiskunnallisten murroskausien valossa. Samalla hanke valottaa osaltaan myös Suomen monikielisyyden historiaa.

Harry Lönnroth
Tutkijatohtori (Suomen Akatemia)
Kieli- ja käännöstieteiden laitos
33014 Tampereen yliopisto
harry.lonnroth@uta.fi

Kirjallisuus

- Alhonen, P. et al. 1988. *Tampereen historia I*. Tampere, Tampereen kaupunki.
- Bergroth, H. 1992 [1928]. *Finlandssvenska*. Helsingfors, Schildt.
- Fasold, R. 2003 [1990]. *The Sociolinguistics of Language*. Oxford, Blackwell.
- Fasold, R. 2004 [1987]. *The Sociolinguistics of Society*. Oxford, Blackwell.
- Haapala, P. 1986. *Tehtaan valossa*. Tampere, Vastapaino.
- Haapala, P. 1989. *Sosiaalishistoria*. Helsinki, SHS.
- Jutikkala, E. 1979. *Tampereen historia 3*. Tampere, Tampereen kaupunki.
- Kirmo, O. 2005. Tampereen venäläinen väestö vuosina 1918–1950. Etninen identiteetti ja sosiaaliset suhteet. A. Häkkinen et al. (toim.). *Vieraat kulkijat – tutut talot*. Helsinki, SKS, 342–366.
- Lönnroth, H. & Rossi, P. 2008a. Språkhistorien i stadshistorien. Språk i kontakt i Tammerfors och Uleåborg. J. Lindström et al. (toim.). *Svenskan i Finland 10*. Helsingfors, Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur, Helsingfors universitet, 197–211.
- Lönnroth, H. & Rossi, P. 2008b. Språken i föreningspråk. Finländska fruntimmersföreningar som språkliga miljöer på 1800- och 1900-talen. M. Nordman et al. (toim.). *Svenskans beskrivning 29*. Vasa, Svensk-Österbottniska samfundet, 187–194.
- Lönnroth, H. & Rossi, P. 2008c. Kielisaarekkeet kirjallisuudessa. Millaisen kuvan muistelmakirjallisuus antaa Oulun ja Tampereen monikielisyydestä 1800-luvulla? M. Enell-Nilsson & T. Männikkö (toim.). *Erikoiskielet, käännösteoria ja monikielisyyss.* VAKKI-symposiumi XXVIII. Vaasa 8.–

- 9.2.2008. Vaasa, Vaasan yliopisto, 127–138.
- McRae, K. D. 1999 [1997]. *Conflict and Compromise in Multilingual Societies. Finland*. Helsinki, The Finnish Academy of Science and Letters.
- Rasila, V. 1984. *Tampereen historia 2*. Tampere, Tampereen kaupunki.
- Rasila, V. 1992. *Tampereen historia 4*. Tampere, Tampereen kaupunki.
- Tommila, P. 1989. *Suomen historiankirjoitus*. Porvoo, WSOY.
- Voionmaa, V. 1929a [1903]. *Tampereen kaupungin historia 1*. Tampere, Tampereen kaupunki.
- Voionmaa, V. 1929b [1905]. *Tampereen kaupungin historia 2*. Tampere, Tampereen kaupunki.
- Voionmaa, V. 1932 [1907–1910]. *Tampereen kaupungin historia 3*. Tampere, Tampereen kaupunki.
- Voionmaa, V. 1935. *Tampereen kaupungin historia 4*. Tampere, Tampereen kaupunki.

Yrjö Lauranto

Näkökulmia kielitaitoon

1. Johdanto: taitoa ja politiikkaa

Nykysuomalaisessa yhteiskunnassa kielitaito on monenlaisten keskustelujen ytimessä päivittäin. Mediassa puhutaan ja kirjoitetaan maahanmuuttajien kotoutumisesta. Tässä yhteydessä on monesti korostettu nimenomaan kielitaidon merkitystä. Opetusministeriön opetuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmassa ja yliopistojen kansainvälistymisstrategioissa sivutaan kielitaitoa: siinä sanotaan muun muassa, että korkeasti koulutetuille ihmisille olisi tarjottava sellaista suomen kielen opetusta, että he kotoutuisivat Suomeen. Tausta-ajatus ei ole täysin pyyteetön: näin pyritään estämään se, että tieto ja tietotaito eivät virtaisi maastamme pois. Paljon puhutaan ja kirjoitetaan myös suomalaisnuorten oman äidinkielen taidosta. Myös työnantajat luonnollisesti kiinnostaa kielitaito: sen perusteella voidaan ottaa kantaa siihen, onko työnhakijan, nimenomaan maahanmuuttajataustaisen, mahdollista selviytyä siitä työstä, jota hän hakee. Arkielämässään lähes jokainen Suomessa asuva ihminen saa jossain tilanteessa keskustelukumppanikseen sellaisen ihmisen, jonka äidinkieli ei ole suomi. Tätä ihmistä arvioidaan pitkälti juuri hänen kielitaitonsa, suomen kielen taitonsa, kautta. Itse asiassa tällaista

arviointia tapahtuu koko ajan kaikkialla, olipa keskustelukumppanina sitten syntyperäinen tahi ei-syntyperäinen suomenpuhuja, vaikka emme sitä tulisikaan ajatelleeksi: käsityksemme toisista ihmisistä perustuu suurelta osin kielenkäyttöön, toisin sanoen kielitaitoon.

Kielitaito koskettaa meitä kaikkia mitä erilaisimmissa arkipäivän tilanteissa: osana omaa arkipäivän toimintaamme, osana muiden toimintaa, mediassa, työpaikalla, hallinnossa ja niin edelleen. Toisinaan tuntuu kuitenkin siltä, että kielitaitokeskustelusta puuttuu käsitteellinen ryhti. On tietysti selvää, että jokainen yksityinen ihminen saa käyttää termiä kielitaito juuri niin kuin itse parhaaksi näkee, mutta julkiseen keskusteluun ja päätöksentekoon osallistuvien olisi tunnettava vastuunsa ja selvitettävä itselleen (ja muille), mitä milloinkin kielitaidolla tarkoitaa. Tämä edellyttää sitä, että päätöksentekijät perehtyisivät ensinnäkin siihen, miten kielitaitoa arvioivat ne, jotka ovat siihen perehtyneet, ja toiseksi siihen, miten kielitaito voidaan saavuttaa.

Tarkastelen kielitaitoa tässä kirjoituksessa neljästä näkökulmasta: ensinnäkin koulutetun arvioijan ja tutkimukseen perustuvan arviointijärjestelmän näkökulmasta (luku 2), tavallisen ihmisen tekemän arvion näkökulmasta (luku 3)

ja työnantajan kielitaitoarvion näkökulmasta (luku 4). Luvuissa 2–4 tarkkailun kohteena on maahanmuuttajien kielitaito. Luvussa 5 otan lopuksi lyhyesti kantaa siihen, miten suomalaiset käyttävät äidinkieltään.

2. Yleiset kielitutkinnot ja Eurooppalainen viitekehys

Yleiset kielitutkinnot ovat nimenomaan aikuisille tarkoitettu kielitaitotutkintokokonaisuus, ja ne perustuvat lakiin ja valtioneuvoston asetukseen. Yleisissä kielitutkinnoissa mitataan kielen osaamista käytännön tilanteissa. Testissä mitataan erikseen puhumis- ja reagoimis-, puheenymmärtämis-, kirjoittamis- sekä tekstinymmärtämistaitoja. Lisäksi on mitattu vielä erikseen kaikkiin edellä lueteltuihin taitoihin liittyvää kieliopin ja sanaston hallintaa – erillisen kieliopin- ja sanastonhallinnan arvioinnin asemasta on tosin keskusteltu jo pitkään. Yleiset kielitutkinnot on kehitetty Jyväskylän yliopiston Soveltavan kielentutkimuksen keskuksessa, ja niitä kehitetään jatkuvasti.

Kielitutkinnon voi tätä nykyä suorittaa englannissa, espanjassa, italiassa, ranskassa, ruotsissa, saamessa, saksassa, suomessa ja venäjässä. Yleisten kielitutkintojen suomen (tai ruotsin) kielen todistuksella (vähintään taso 3, ks. jäljempänä olevaa taulukkoa 1) voi osoittaa kielitaitonsa myös silloin, kun hakee Suomen kansalaisuutta. Kokeita järjestetään ympäri Suomea, mutta ne arvioidaan keskitetysti Jyväskylässä. Arvioijina toimivat eri puolilta Suomea kotoisin olevat koulutetut arvioijat.

Viereisellä sivulla olevassa taulukossa (taulukko 1) esitetyt taitotasokuvaukset on otettu suoraan Opetushallituksen Yleisten kielitutkintojen perusteista (ks. tarkemmin YKI).

Taulukon kielitaitokuvaukset ovat hyvin yleisluonteiset, mutta ne sopivat hyvin tämän kirjoituksen tarkoituksiin. (Tarkemmat kuvaukset ovat Yleisten kielitutkintojen perusteissa Opetushallituksen edellä mainitsemaani verkkosivulla.)

Taitotasokuvaukset läpi luettuaan on helppo havaita, että käytössä oleva kielitaitospektri on hyvin laaja. Perustasolla 1 vaaditaan puheenymmärtämistaitojen osalta, että testattava ”ymmärtää hitaasta ja selkeästä puheesta yksinkertaisia perustason ilmauksia, jotka liittyvät suoraan omaan elämään tai koskevat välitöntä konkreettista ympäristöä”, kun taas ylimmällä tasolla 6 sanotaan ymmärtämistaitojen osalta, että testattavan pitää ”ymmärtää vaikeuksista kaikenlaista puhuttua ja kirjoitettua kieltä” ja että hänelle ”ilmausten hienot sävyerot tuottavat enää harvoin vaikeuksia”. Se, että kielitaitospektri on näin laaja, on itse asiassa välttämätöntä: vaikka elämän eri tilanteissa vaaditaan hyvin erilaista osaamista, kaikkea osaamista pitää kuitenkin pystyä mahdollisimman oikeudenmukaisesti arvioimaan. (Kielen osaamista pitää pystyä arvioimaan mahdollisimman yksiselitteisesti tietenkin nimenomaan sellaisessa yhteiskunnassa kuin Suomi, jossa kielitaito toimii kriteerinä monissa yhteyksissä: työnhaussa, kansalaisuuden saavuttamisessa, opiskelupaikan haun yhteydessä jne.) Tällaiseen valtakunnalliseen kielitaitoarviointiin liittyy monia muitakin hyviä puolia, muun muassa seuraavat:

1. Koska arviointi järjestetään keskitetysti, arviointi on mahdollisimman tasapuolista kaikkia testattavia kohtaan.

2. Koska tutkintoa kehitetään jatkuvasti, tehtävätyypit saadaan muokatuiksi sellaisiksi, että niiden avulla voidaan todellakin mitata sitä, mitä halutaan.

3. Koska tutkinnoissa testataan useita osa-alueita (tekstin ymmärtäminen ja kir-

Taulukko 1. Yleisten kielitutkintojen yleiset taitotasokuvaukset.

Ylin taso

6- Ymmärtää vaikeuksitta kaikenlaista puhuttua ja kirjoitettua kieltä. Ilmausten hienot sävyerot tuottavat enää harvoin vaikeuksia. Puhuu ja kirjoittaa erittäin sujuvasti tilanteeseen sopivalla tyyllillä, ja pystyy ilmaisemaan hienojakin merkitysvivahteita. Kieliopin ja sanaston hallinta on varmaa lähes kaikissa tilanteissa ja pienetkin puutteet ovat harvinaisia.

5- Ymmärtää pidempää, normaalitempoista kasvokkaista sekä mm. televisiosta ja radiosta kuultavaa puhetta, vaikka joskus ymmärtäminen vaatii jonkin verran ponnistelua. Ymmärtää rakenteellisesti ja kielellisesti monimutkaisia tekstejä ja oman aikamme kirjallisuutta. Puhuu ja kirjoittaa selkeästi ja sujuvasti erilaisista aiheista, mutta harvinaisten sanojen ja monimutkaisten lauserakenteiden käyttö saattaa kuitenkin tuottaa vaikeuksia. Hallitsee kieliopin ja sanaston yleensä hyvin ja monipuolisesti.

Keskitaso

4- Ymmärtää normaalitempoista kasvokkaista puhetta ja keskustelua yleisistä aihepiireistä sekä mm. televisiosta ja radiosta kuultavaa puhetta, mutta joitakin yksityiskohtia saattaa jäädä ymmärtämättä. Nopea puhekieli ja murteellinen puhe tuottavat kuitenkin vaikeuksia. Ymmärtää vaivatta yleisiä aihepiirejä käsitteleviä tekstejä, joskin muutamat tekstin välittämät sävyerot voivat jäädä epäselviksi. Selviää melko hyvin myös vieraammissa puhetilanteissa. Pystyy kirjoittamaan sekä yksityisiä että puolivirallisia tekstejä ja esittämään ajatuksiaan yhtenäisinä kokonaisuuksina. Tekee puheessa ja kirjoituksessa eron virallisen ja epävirallisen kielimuodon välillä. Hallitsee peruskieliopin ja -sanaston hyvin.

3- Ymmärtää pidempää puhetta ja keskeisen ajatuksen monista televisio- ja radio-ohjelmista, jos aihepiiri on suhteellisen tuttu. Ymmärtää tavallisia tekstejä, jotka eivät vaadi aiheen tunteenmusta. Normaalitempoinen puhe ja vaativimmat tekstit saattavat tuottaa vaikeuksia, jos puhejakso on pitkä ja aihepiiri vieras. Selviää tavallisimmissa käytännön puhetilanteissa ja pystyy kirjoittamaan yksinkertaista, yhtenäistä tekstiä tavallisista aiheista, vaikkakin kieliopilliset ja sanastolliset puutteet toisinaan vaikeuttavat ymmärtämistä. Hallitsee hyvin jokapäiväisiin tilanteisiin liittyvän sanaston ja peruskieliopin keskeiset rakenteet.

Perustaso

2- Ymmärtää selkeää ja yksinkertaistettua puhetta, joka käsittelee jokapäiväisiä ja tuttuja asioita. Ymmärtää helposti lyhyitä, yksinkertaisia tekstejä ja saa selville pääasiat tuttuja aihepiirejä käsittelevistä teksteistä. Selviää rutiininomaisissa yksinkertaista tiedonvaihtoa vaativissa puhetilanteissa, vaikka ääntäminen on vielä puutteellista. Pystyy kirjoittamaan suppeita, yksinkertaisia tekstejä jokapäiväisistä asioista, mutta teksti voi olla hajanaista. Hallitsee yksinkertaisimman peruskieliopin ja keskeisen perussanaston.

1- Ymmärtää hitaasta ja selkeästä puheesta yksinkertaisia perustason ilmauksia, jotka liittyvät suoraan omaan elämään tai koskevat välitöntä konkreettista ympäristöä. Pystyy löytämään tietoa yksinkertaisista teksteistä. Selviää kaikkein yksinkertaisimmissa puhetilanteissa, mutta puhe on hidasta ja hyvin katkonaista ja ääntämisessä on puutteita. Pystyy kirjoittamaan erittäin lyhyitä tekstejä, joissa on lukuisia kielellisiä puutteita. Tuntee kaikkein yleisimmän perussanaston ja joitakin peruskieliopin rakenteita.

joittaminen, puheen ymmärtäminen ja puhuminen), testattavan kielitaitoprofiilista saadaan kokonaisvaltaisempi kuva. Kielitaito ei nimittäin kehity välttämättä tasaisesti niin, että esimerkiksi puhumistaidot ja kirjoittamistaidot kulkisivat käsi kädessä.

4. Koska kielitaidon arviointia, kielitaitoa osa-alueineen ja kielitaidon osa-alueiden osa-alueita (esim. puhumistaidon osalta sujuvuutta) tutkitaan jatkuvasti, on tärkeää, että tätä tutkimusta kootaan keskitetysti samassa paikassa, jossa kielitutkintoja tehdään ja arvioidaan. Näin tutkimukset pysyvät ajantasaisina ja perustuvat uusimpaan tutkimukseen. (Ks. esim. Kalliokoski 2001, Tarnanen 2002, Lauranto 2005, Tanner & Kokkonen (toim.) 2008.)

5. Koska kielitaito nähdään hyvin monimutkaisena, monesta osa-alueesta (ja monesta osa-alueen osa-alueesta) koostuvana kielen käyttötaitojen ja kielitietoisuuden järjestelmänä, ei ole vaaraa, että yksi osa-alue (esimerkiksi puhumistaidot) tai yhden osa-alueen osa-alue (esimerkiksi puhumistaitoihin kuuluvat ääntämistaidot) saisi arvioinnissa liian suuren painoarvon.

Yleisten kielitutkintojen taitotasoa-asteikko on täysin rinnastettavissa Eurooppalaisen viitekehysten asteikkoon (ks. tarkemmin EVK). Eurooppalainen viitekehys (*Common European Framework of Reference for Languages*) on puolestaan ”Euroopan neuvoston kehittämä Kielten oppimisen, opetuksen ja arvioinnin yleinen eurooppalainen viitekehys, joka määrittelee ja kuvaa kielitaidon kuutta taitotasoa peruskäyttäjätasolta taitavan kielenkäyttäjän tasolle asteikolla A1–C2. Viitekehys toimii sekä opiskelijan itsearvioinnin että kielikurssien suunnittelun perustana. Lisäksi se toimii kansainvälisen kielenoppimisen arvioinnin pohjana esim. päätettäessä ulkomailla suoritettujen

kieliopintojen korvaavuuksista.” (Ks. KIEPO: 521.) Eurooppalaisen viitekehysten (vastedes EVK) asteikkoo käytetään yleisesti hyväksi peruskoulussa ja lukiossa, mutta myös yliopistojen kielikeskuksissa. Myös muualla aikuis-koulutuksessa on alettu käyttää EVK:n asteikkoo Yleisten kielitutkintojen asteikon asemesta, mutta tämä seikka ei millään tavoin vähennä Yleisten kielitutkintojen merkitystä kielitaidon ja sen arvioinnin kehittämistyössä tai ylipäättään käytännön arvioinnin toteutuksessa.

Viereisellä sivulla olevassa taulukossa (taulukko 2) on esitelty EVK:n taitotasoa-asteikon avulla se, mitä taitotasoa tietyissä tilanteissa vaaditaan, ja se, mihin taitotasoon tietynasteiset opinnot johtavat.

Valmistavalla opetuksella tarkoitetaan opetusta, jota voidaan antaa oppivelvollisuus- ja esiopetusikäisille maahanmuuttajalapsille, jotta he saavuttavat tai voivat myöhemmin saavuttaa perusopetuksessa vaadittavan tason. Käytännössä valmistavaa opetusta on annettu keskimäärin puolesta vuodesta puoleentoista vuoteen. Valmistavan opetuksen tavoitetasoa ei liene missään virallisesti määritelty A2:ksi, mutta A2-taso tuntuu realistiselta tavoitetasolta (ks. Aalto ym. 2008: 55). Huomattakoon, että valmistavaa opetusta ei anneta vain suomen kielessä, vaan sitä annetaan kaikissa aineissa.

Suomen kansalaisuuteen vaaditaan kielitaitotaso B1 (YKI 3). Laissa ei tietenkään määritellä sitä, miten kielitaito on hankittu, mutta on selvää, että ani harva aikuinen saavuttaa B1-tason kokonaan ilman ohjattua opetusta tai opiskeltuaan suomea vain vuoden; tosin sekin on mahdollista. Käytännössä B1-tason saavuttamiseen kuluneen lähemmäs kaksi vuotta, usein kauemminkin. Näihin kahteen vuoteen sisältyy ohjattua opetusta (esim.

Taulukko 2. Suomalaisen yhteiskunnan asettamia kielitaitovaatimuksia ja -tavoitteita Eurooppalaiseen viitekehukseen suhteutettuina.

	Perusosioiden kielenkäytön taso		Itsenäisen kielenkäytön taso	Edistyneen kielenkäytön taso		
	A1	A2		B1	B2	C1
Eurooppalainen viitekehys	1	2	3	4	5	6
Yleiset kielitukinnot						
Esimerkki maahan- muuttajilta vaaditusta suomen taidosta		ns. valmistavan opetuksen tavoitetaso	Suomen kansalai- suuteen vaadittava taso			
<i>tason saavuttamiseksi käytetty aika</i>		<i>käytännössä 0,5–1,5 vuotta</i>	<i>n. 1–2 vuotta</i>			
Esimerkki suomalaisilta vaaditusta vieraan kielen taidosta				lukion englannin A-oppimäärän tavoitetaso	vieraalla kielellä opettavalta vaadit- tava taso	
<i>tason saavuttamiseksi käytetty aika</i>				<i>8–10 vuotta</i>	<i>8–10 vuotta + 5 vuotta</i>	

työvoimapolitiittiseen koulutukseen sisältävää suomen kielen opetusta) mutta myös omatoimista opiskelua ja eritoten sitä, että käyttää suomea säännöllisesti arkielämässään. Työvoimapolitiittiseen koulutukseen liittyvien suomen kielen opintojen enimmäisaika on käytännössä kaksi vuotta, mutta enemmistön kohdalla suomen opetuksen määrä on paljon pienempi.

Käytäntö sanelee siis sen, että maahanmuuttajan on hyvä saavuttaa B1-taso suomen kielessä kahdessa vuodessa. Suomessa syntynyt, suomalaiseen yleisivistävään koulutukseen osallistuva, suomea äidinkielenään puhuva ihminen käyttää keskimäärin 8–10 vuotta siihen, että hän saavuttaa B2-tason englannin kielessä, muissa vieraissa kielissä tavoitetaso on alempi. Tässä kuviossa on jotakin hyvin hämmentävää: maahanmuuttajien odotetaan saavuttavan vieraan kielen B1-taso 2 vuodessa, kun taas suomalainen saavuttaa englannin kielen B2-tason 8–10 vuodessa. On tietysti otettava huomioon, että maahanmuuttajat opiskelevat suomea suomenkielisessä ympäristössä, niin sanottuna toisena kielenä, mikä usein antaa kielitaito-opinnoille vahvan tuen. Tästäkin huolimatta tavoitteet ovat kovat.

3. Maallikko kielitaidon arvioijana

Aloitan anekdootilla. Päähenkilö on eräs ystäväni, joka on asunut Suomessa jo useita vuosikymmeniä. Hän on koulutukseltaan kielitieteilijä, ja hän tekee työtään suomen kielen parissa. Ystäväni äidinkieli ei ole kuitenkaan suomi vaan englanti, ja hänen puheessaan voi kuulla aksentin, joskin hänen kielitaitonsa on virallisesti arvioitu täydelliseksi. Eräänä päivänä jo vuosia sitten ystäväni odotti pysäkillä raitiovaunua. Oli kaunis kevätpäivä, mutta pakkana oli kova, erityisen kova

verrattuna edellisvuosiin. Ystäväni oli pysäkillä melko pitkään yksin, mutta josain vaiheessa pysäkillä tuli toinenkin ihminen, vanhahko naishenkilö, joka aloitti keskustelun ystäväni kanssa. Keskustelu koski säätä, mitäpä muuta. Ystäväni kuunteli tovin ja otti sitten kohteliaasti osaa keskusteluun: hän nosti esiin kovan pakkasen ja vertasi säätä edellisvuosien säähän. Hän jopa muisti, missä oli ollut samoihin aikoihin edellisenä vuonna, ja kertoi tämänkin keskustelun aloittaneelle naishenkilölle. Ystäväni nosti keskusteluun myös säätiedotukset ja niiden harmillisen epävarmuuden. Keskustelukumppani ei sanonut enää sanaakaan, mikä kummastutti hiukan ystäväniä. Keskusteluun syntyi tauko. Hetken kuluttua keskustelun aloittanut vanhahko nainen sanoi ystävälleni hitaasti ja ääntään voimistaen: ”Suomi – kaunis maa.”

Vanhahkon naisen lausahdus edustaa parhaimmillaan (tai pahimmillaan) niin sanottua *foreigner talkia*, puhetta, joka on suunnattu sellaisille, jotka eivät puhu keskustelukieltä äidinkielenään ja joilla voi olettaa olevan vaikeuksia seurata syntyperäiskielenkäyttöä: nainen hidasti puhenopeuttaan, hän puhui kovemmalla äänellä ja jätti lauseesta finiittiverbin pois, ikään kuin olettaen, että näin häntä on helpompi ymmärtää. Syntyperäisten keskustelussa tällainen lausahdus olisi luultavasti tulkittu epäkoherentiksi: se ei tunnu sidostuvan kovin hyvin edeltävään keskusteluun. Miksi vanha nainen päätti tehdä näin? Mikä sai hänet valitsemaan tällaisen strategian siitäkkin huolimatta, että ystäväni oli keskustelun kuluessa osoittanut hänelle osaavansa suomea erittäin hyvin ja olleensa Suomessa jo pitkään? Luultavasti tähän johti ystäväni ääntäminen, se seikka, että hänen puheessaan voi kuulla ”vieraan aksentin”, hänen oman äidinkieltensä vaikutuksen. Se ei ole suin-

kaan aina vahva, mutta melko usein kuul-tavissa. Asiantuntijat olivat arvioineet ystäväni kielitaidon täydelliseksi: hän pystyy kirjoittamaan virheetöntä, tekstilajiin sopivaa kieltä, hän ymmärtää kaikenlaisia suomenkielisiä tekstejä ja pystyy keskustelemaan niistä, hän pystyy kertomaan mielipiteensä suomeksi ymmärrettävästi, selvästi ja laajaa kielioppi-rakenteistoa käyttäen aiheesta kuin aiheesta, hän pystyy keskustelemaan suomeksi ja hoitamaan asiansa suomeksi. Euroop-palaisen viitekehyksen asteikossa ystäväni kielitaito saavuttaisi epäilemättä tason C2, ammattimaisen kielitaidon korkeimman tason. Ystäväni erittäin hyvä suomen kielen taito kuului varmasti myös hänen puheestaan hänen jutellessaan tämän van-han helsinkiläisnaisen kanssa – mutta siitä huolimatta keskustelukumppani kiinnitti keskustelutilanteessa erityishuomionsa koko kielitaidon näkökulmasta epäolen-naiseen seikkaan. Mutta hän kiinnitti huomionsa luultavasti seikkaan, jota hänen oli helpoin arvioida: ääntämiseen. Ystäväni koko kielitaito tuli tilanteessa arvioiduksi yhden – kielitaitoon toki kuuluvan mutta lopultakin melko vähäpätöisen – seikan perusteella.

Tiedän, että ystäväni kokemus ei ole poikkeuksellinen yksittäistapaus. Voisin kertoa vastaavia anekdootteja lisää vaika kuinka monta. Ei ole ollenkaan harvinaista, että kielitaitoa arvioidaan milloin yksinomaan ääntämisen, milloin yksinomaan ulkonäön tai milloin yksinomaan seuralaisten perusteella. Milloin mikäkin piirre ihmisessä saa meidät tekemään vahvoja yleistyksiä. Näin eivät sitä paitsi tee pelkästään suomalaiset: olen kohdannut vastaavaa missäpäin maailmaan olenkin liikkunut, Meksikossa, Unkarissa, Italiassa.

Maallikon arvioidessa kielitaitoa korostuu usein jokin kielitaidon osa-alue

niin, että muut osa-alueet peittyvät sen alle: maallikkoarviointi ei ole välttämättä luonteeltaan analyttistä. On tavallista, että ääntämisen ohessa kieleen ja kieli-taitoon perehtymättömät korostavat arvioissaan sanaston hallintaa. Tämäkin on luonnollista: sanat ovat tavalliselle ihmiselle tarpeeksi konkreettisia, niitä voidaan laskea ja niiden rakenne on melko helposti ymmärrettävissä. Ei sen enempää sanaston hallinta kuin ääntäminen anna kuitenkaan kielitaidosta kokonaisvaltaista kuvaa. Suomessa kielitaidosta kyllä pu-hutaan, mutta julkiseksi puheenaiheeksi kielitaidon syvin olemus ei ole vielä pääs-syt: se, mistä kaikesta kielitaito todellisuudessa koostuu. Julkisesta keskustelusta puuttuu käsitteellinen selkäranka.

4. Työnantaja kielitaidon arvioijana

Sitä suomen kielen taitoa, jota vaaditaan työssä, ei voi tietenkään yksiselitteisesti määrittää: kielitaito on vahvasti sidoksissa siihen työhön, jota tekee. Virallisia työ-kohtaisia kielitaitovaatimuksia ei ole läheskään kaikilla aloilla olemassa. Tämä on ongelmallista kahdesta syystä. Työn-antaja pystyy epäämään maahanmuutta-jan työhönpääsyn kielitaitoon vedoten, vaikka käytännössä hakijan kielitaito saat-taisikin riittää niihin työtehtäviin, joihin hän hakee. Toisaalta työnantaja saattaa ottaa työhön sellaisen, jonka kielitaito ei ole riittävä. Tällainen tilanne johtuu pait-si siitä, että alakohtaisia kielitaitovaati-muksia ei juuri ole, myös siitä, että työnan-tajat, jotka ovat eräänlaisia yhteiskunnal-lisia portinvartijoita maahanmuuttajien kotoutumisen suhteen, eivät tiedä, mihin asioihin heidän tulisi kiinnittää huomio-taan arvioidessaan edes ylimalkaisesti hakijoiden kielitaitoa: kielitaidon arviointi on monesti täysin epäanalyttistä ja saat-

taa perustua muuhun kuin itse kielenkäytön tarkkailuun. Useat työnantajat ovat kielenkäytön tarkkailun ja kielitaidon arvioinnin näkökulmasta maallikkoja.

Taannoin minuun otettiin yhteyttä Suomen lähi- ja perushoitajaliitosta SuPerista. Yhteydenottaja halusi tietää minun henkilökohtaisen, epävirallisen mielipiteeni siitä, millaista suomen kielen taitoa pitäisi vaatia niiltä ihmisiltä, jotka ovat saaneet hoitotyökoulutuksensa Suomen ulkopuolella ja joiden äidinkieli ei ole suomi. Kerroin SuPerin edustajalle Yleisistä kielitutkinnoista ja Eurooppalaisesta viitekehyksestä sekä siitä, että muun muassa kansalaisuushakemukseen tarvitaan todistus B1-tasoisesta suomen kielen taidosta. Tämä on luonnollista: B1-taso on alempi niin sanotun itsenäisen kielenkäyttäjän taso. Suomen kansalaisen suomen kielen (oikeastaan jommankumman kotimaisen kielen) taidon pitää olla niin hyvä, että hän pystyy ainakin periaatteessa kehittämään sitä itsenäisesti. Mutta jos ajatellaan hoitotyön ammattilaisia, B1-taso ei käsittääkseni kuitenkaan välttämättä riitä. Hoitotyöhön sisältyy ensinnäkin paljon sellaista kirjallista ohjeistoa, jonka ymmärtämiseen vaaditaan erittäin hyvää kielitaitoa. Lisäksi hoitotyössä korostuvat luonnollisesti kommunikaatio- taidot mitä erilaisimmissa tilanteissa mitä erilaisimpia ihmiskohtaloita käsiteltäessä. Hoitotyössä jos missä kielitaidon merkitys on hyvin suuri. Vastasin SuPerin edustajalle, että asiaa tämän syvällisemmin pohtimatta käsitykseni on, että kielitaidon pitää saavuttaa vähintään taso B2, ellei jopa tasoa C1. (Huomattakoon, että hoitotyökään ei ole yhtenäinen ala: kielitaitovaatimukset vaihdellevat paljonkin eri hoitotyön tehtävissä.)

SuPerissa kielitaitokeskustelu liittyy yleisesti hoitohenkilökunnan koulutukseen mutta myös luonnollisesti suomalais-

ten lähi- ja perushoitajien edunvalvontaan. Yhtä kaikki SuPerin edustaja on oikeassa siinä, että hoitotyössä vaadittavaa kielitaitoa ei suurin osa tulijoista saavuta vuodessa tai parissa. Niin kuin taulukossa 2 esitän, suomalaiselta B2-tason saavuttaminen vieraassa kielessä (esim. englannissa) vaatii noin 8–10 vuoden opinnot peruskoulussa ja lukiassa. Sellaiselta opettajalta, joka opettaa Suomessa vieraalla kielellä esimerkiksi yliopistossa jossakin vieraskielisessä koulutusohjelmassa, vaaditaan kielitaitotasoa C1 tai vähintään syventävien opintojen suoritusta asianomaisessa kielessä. Maisterintutkinnon suorittamiseen syventävine opintoineen kuluu Suomessa suositusten mukaan 5 vuotta. Suomalainen harvoin kuitenkin aloittaa yliopistolliset kieliopintonsa (kieli pääaineena) nollassa: parhaassa tapauksessa hän on opiskellut kieltä jo peruskoulussa ja lukiassa jopa 8–10 vuotta. Vieraan kielen C1-tason saavuttaminen saattaa siis vaatia suomalaiselta 13–15 vuoden opinnot. On uskaliaasta olettaa, että filippiiniläinen lähihoitaja saavuttaisi C1-taitotason 2 vuodessa – siitäkin huolimatta, että työnantaja järjestäisi hänelle kokopäiväisen opiskelun mahdollisuuden kahden vuoden ajan. Tällainen kielikoulutus on kuitenkin Suomessa vielä lapsenkengissä: päättäjät puhuvat kielitaidon tärkeydestä mutta eivät ymmärrä useinkaan sitä, mitä panostusta kokonaisvaltainen kielikoulutus edellyttää. Suomi tarvitsee ulkomaista työvoimaa, mutta mukana tulevat vastuu ja taloudellisen panostuksen välttämättömyys, olipa työnantaja sitten valtio, kunta tai yksityinen sektori.

Keskustellessani eri työnantajien edustajien kanssa olen törmännyt usein seuraavanlaiseen käsitykseen: ”Kyllä kielikursseja pitää ilman muuta järjestää. Mutta tilanne on Suomessa huono siinä mielessä, että kielikouluttajat eivät keskity

tarpeeksi alan erikoissanaston opettamiseen.” Sanat ovat tärkeitä, mutta toimeen ei tule kukaan vain sanojen avulla. Kieli itsessään ja minkä tahansa kielen käyttötaito pitävät sisällään paljon monimuotoisemman ja monimutkaisemman maailman kuin joukon sanoja. Sen lisäksi, että Suomeen tarvittaisiin pikimmiten syvälistä, pitkäjänteistä ja pitkälle tähtäävää kielitaitokoulutuksen suunnittelua ja toteutusta, suomalaiset päättäjät pitäisi saada ymmärtämään niitä perusasioita, jotka liittyvät kieleen, kielen opetukseen, kielen oppimiseen sekä kokonaisvaltaiseen kielitaitoon ja sen arviointiin.

5. Suomea äidinkielenään puhuvien suomen kielen taito

Eräs pääkaupunkiseudulla työskentelevä suomenopettajakollegani sai sähköpostitse seuraavanlaisen kirjeen:

Moikka Pirkko- Liisa. Meikäläinen olen likkakaverini Margot Pupan asialla, joka on imoitettu sinne suomen alkeiskurssille 3. Nyt kävi vähän silleen, että hän ei kerkeä toiselle sessiollekaan, koska suurlähetystö on mokaannut aikailleen hänen viisuminsa kanssa. Tiedämme, että periaatteessa kurssille ei pääse jos missaa kaksi kertaa mutta minä olen hänelle jo opettanut pikkasen suomen kielen perusjutuja. Hän saapuu Suomeen nyt ensi viikolla ja todennäköisesti pääsee kolmannelle kerralle. Oisko sulla antaa jotain ennako materiaalia, millä hän voisi korvata nämä kaksi ensimmäistä sessiota? Margot oppii kieliä todella nopeasti, koska on opiskellut mm. kiin kielen ja lukenut 6 vuotta hoitotiedettä kiinaksi. Suomen kielen opiskelu on hänelle siinä mielessä tärkeää, koska hän aloittaa maisterin tutkinnon Helsingin yliopistossa ensi vuonna ja tarvitsee tuolloin suomen kieltä jo jonk-

in verran. Hän on todella pois tolaltaan kun myöhästyi viisumin takia ja tämä kurssi merkitsee hänelle todella paljon, koska hän on tuhlannut siihen niin paljon rahaakin.

Eipä tässä enempiä, ensi viikolla nähdään.

Hauskaa loppuviikkoa.

Terveisin Pekka Immonen

Sekä sisällöltään että kieliasultaan kirje on melkoisen häkellyttävä. Kirjoittaja on syntyperäinen suomalainen, joka on käynyt suomalaisen peruskoulun ja lukion sekä suorittanut suomalaisen ylioppilastutkinnon. Hän opiskelee suomalaisessa korkeakoulussa suomenkielisellä opintolinjalla. Saattaa olla, että kyseinen kirje on ääriesimerkki, mutta toisaalta on tietoa siitä, että suomalaisten nuorten kielitaito on muuttunut dramaattisesti viime vuosien ja vuosikymmenten aikana. Linaan tähän vielä taulukossa 1 esittämäni Yleisten kielitutkintojen taitotasokuvausta. Tason 4 (EVK:n taso B2) kohdalla sanotaan seuraava: ”pystyy kirjoittamaan sekä yksityisiä että puolivirallisia tekstejä ja esittämään ajatuksiaan yhtenäisinä kokonaisuuksina. Tekee puheessa ja kirjoituksessa eron virallisen ja epävirallisen kielimuodon välillä. Hallitsee peruskieliopin ja -sanaston hyvin.” Voidaan aiheellisesti miettiä, kuinka hyvin tämä syntyperäinen suomen kielen käyttäjä hallitsee eron epävirallisen ja virallisen kielimuodon välillä, kuinka hyvin hän selviytyy puolivirallisen tekstin kirjoittamisesta ja kuinka hyvin hän pystyy esittämään asioita koherentteina kokonaisuuksina. Olen pohjittanut jo pitkään sitä, olemmeko minä ja kaltaiseni ikävä hidaste siinä vääjäämättömässä kehityksessä, että kielenkäytöstä pyritään poistamaan vähitellen tilannevariaatio, se, että kaikkiin kielenkäyttötilanteisiin ei sovi samanlainen kieli-

muoto, se, että tutuille ja tuntemattomille ei puhuta eikä kirjoiteta samalla tavalla. Tilanteinen vaihtelu tuntuu nimittäin loukkaavan yksilön ilmaisuvapautta.

Supistuksilla on aina seurauksensa. 1990-luvun alusta lähtien paineet äidin kielen oppiaineen ja (vuodesta 1999) äidinkielen ja kirjallisuuden oppiaineen sisällön laajentamiseen ovat kasvaneet ja kasvavat vastedeskin. Opetusministeriön koulutuspolitiikkaan on kuulunut jo pitkään suomalaisten korkeakoulututkintojen ”eurooppalaistaminen”: tutkinnoista yksinkertaisesti poistetaan sisältöä, jotta opiskelijat valmistuisivat nopeammin. Tällä on tietysti suora vaikutuksensa tulevien opettajien, myös äidinkielen ja kirjallisuuden opettajien, ammattitaitoon. Äidinkielen taitojen opetuksesta vastaavat äidinkielen ja kirjallisuuden lehtorien lisäksi pitkälti myös luokanopettajat. Hälyttävää luokanopettajakoulutuksessa on se, että luokanopettajaksi, toisin sanoen alakoulun äidinkielen opettajaksi, voi valmistua opiskeltuaan 6 opintopisteen verran äidinkielen opintoja (1 opintopiste vastaa noin 30 tunnin työpanosta.)

6. Lopuksi

Tilanteinen vaihtelu on kielen ydintä: en oikeasti usko, että se häviää mihinkään niin kauan kuin suomen kieli ja suomalainen kieliyhteisö ovat voimissaan. Kielenkäyttö on kuitenkin asia, johon yhteiskunnan pitää panostaa. Suomalaisen kielikoulutuksen ja kielenopetuksen tasoa on pidetty hyvänä. Hyvänä tai edes tyydyttävänä se ei kuitenkaan pysy, jos siihen ei panosteta taloudellisesti. Merkkejä päinvastaisesta sen sijaan on ollut näkyvissä: kielen ymmärtäminen ei ole arvokasta, sillä se on vaikeasti mitattavissa lukuina ja se on vaikeasti muutettavissa rahaksi, ”todelliseksi hyödyksi”. Suoma-

lainen kielikoulutuspolitiikka ajalehti vaarallisilla vesillä.

Lähteet

Aalto, Eija, Kaisa Tukia, Peppi Taalas & Sanna Mustonen 2008. *Suomi2. Minä ja media. Opettajan opas*. Otava, Helsinki.

EVK = *Eurooppalainen viitekehys. Kielten oppimisen, opettamisen ja arvioinnin yhteinen eurooppalainen viitekehys*. WSOY, Helsinki. 2003.

Kalliokoski, Jyrki 2001. Vuorovaikutuksen näkökulma ja toisen kielen käytön tutkimus. – Halonen, Mia & Sara Routarinne (toim.), *Keskusteluanalyysin näkymiä*. Kieli 13. Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos, Helsinki.

KIEPO = *Kohti tulevaisuuden kielikoulutusta. Kielikoulutuspoliittisen projektin loppuraportti*. Toim. Sari Pöyhönen & Minna-Riitta Luukka. Soveltavan kielentutkimuksen keskus, Jyväskylä. 2007.

Lauranto, Yrjö 2005. Sujuvuuden mittoja. – Kuure, Leena, Elisa Kärkkäinen, Maaret Saarenkunnas (toim.), *Kieli ja sosiaalinen toiminta*. AFinLA:n vuosikirja 63, s. 127–147.

Tanner, Johanna & Marja Kokkonen (toim.) 2008. *Suomenopetus, kielitaito ja tutkimus*. Kakkoskieli 6. Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos, Helsinki.

Tarnanen, Mirja 2002. *Arvioija valokeilassa. Suomi toisena kielenä -kirjoittamisen arviointia*. Soveltavan kielentutkimuksen keskus, Jyväskylä.

YKI = *Yleisten kielitutkintojen perusteet*. Määräys 55/011/2001. Opetushallitus, Helsinki. 2001. http://www.oph.fi/julkaisu/2001/yleisten_kielitutkintojen_perusteet.pdf

Nóra Kausz

Kielitaitoa tositarkoituksella: tavoitteena suomen kielen taito

Suomea opiskeleva aikuinen käyttää ja kehittää suomen kielen taitojaan arkielämän tavallisissa tilanteissa. Hän tervehtii naapuriaan suomeksi, vaihtaa ajatuksia työkavereidensa kanssa, kirjoittaa sähköpostia ja lukee sanomalehteä suomeksi. Mitä termillä kielitaito tarkoitetaan silloin, kun aikuinen kielenoppija ryhtyy opiskelemaan ympäristönsä kieltä? Miten hänen kielitaitonsa on verrattavissa kieliympäristön äidinkieleen?

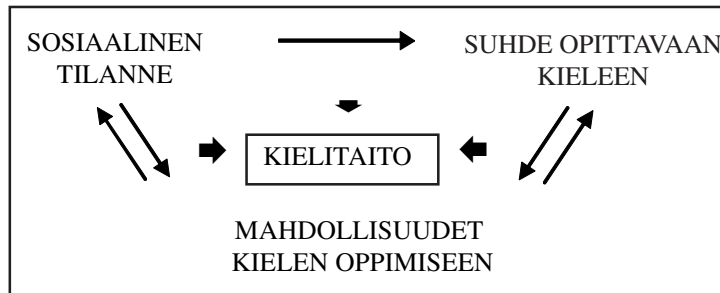
Suomessa suomen kieltä opiskelevan¹ aikuisen tarkoitus on oppia kieltä mahdollisimman hyvin, koska hän tavoittelee tietoisesti kielitaitoa, jolla voi tulla toimeen uudessa ympäristössään. Kielen haltuunotto on kotoutumisen² ehdoton edellytys. Uuden ympäristön käytäntöjen omaksuminen ei tapahdu tyhjiössä vaan kiinteässä yhteydessä ympäröivään yhteiskuntaan, jossa kieltä käytetään vuorovaikutuksessa myös syntyperäisten kielenkäyttäjien kanssa. Äidinkielisillä puhujilla on hallussaan kielen luonnollinen kokonaisuus; sen sijaan kielen oppijat vasta rakentavat omaa kieltään. Suomen kieli on kuitenkin äidinkielisten puhujien ja kielenoppijoiden yhteinen kieli. Seuraavassa tarkastelen, miten kielitaito tukee aikuisen kotoutumista ja miten S2-kielitaito suhteutuu äidinkielisten suomen kielen taitoon.

Kielitaidon merkitys kotoutumisprosessissa

Uuteen yhteiskuntaan ja kulttuuriin kotoutuminen asettaa tulokkaalle suuret tavoitteet ja vaatimukset. Maahan muuttava aikuinen pyrkii käsittämään ympäristönsä arvoja ja normeja ja sopeuttamaan elämänsä niihin. Tässä prosessissa uuden kotimaan kielen oppiminen ja hyödyntäminen on välttämätöntä, koska kielitaitoa tarvitaan sekä yhteiskunnallisella että henkilökohtaisella tasolla.

Aikuisen yhteiskunnallis-sosiaalisissa suhteissa kielitaito auttaa esimerkiksi asioinnissa eri virastoissa tai tavallisessa kanssakäymisessä naapuruston kanssa. Kielitaitoisena on mahdollista myös jäsenellä ympärillä pauhaavaa informaatiotulvaa ja päästä osalliseksi tapahtumiin. Arkikielitaidon lisäksi myös työelämä ja opiskelu edellyttävät tietynlaista, erikoistunutta kielitaitoa.

Henkilökohtaisessa elämässään aikuinen kielenoppija käy oppimiskilpailua lastensa kanssa. Vanhempana hänen täytyy todistaa myös perhepiirissä, että hänen kielitaitonsa riittää sen ymmärtämiseen, mitä kaikkea uusi elämäntilanne edellyttää ja miten hän voi toimia vastuullisesti näiden edellytysten mukaan. Lisäksi on tärkeää, että kielen avulla hän voi ilmais-

Kuvio 1. Kielitaidon kehitykseen vaikuttavat osatekijät, yksinkertaistettu malli (Viberg 1993).

ta itseään, ajatuksiaan, suunnitelmiaan ja mielipiteitään aikuiselle sopivalla ja arvokkaalla tavalla.

Edellä mainitsemani seikat johtavat siihen, että syntyy tarve syventää kielitaitoa. Kielitaito kehittyy, kun kielenoppijan sosiaalinen tilanne, hänen suhteensa opittavaan kieleen ja hänen mahdollisuutensa kielen opiskeluun ovat optimaaliset (ks. kuviota 1). Kuviossa 1 mainitut kolme osatekijää ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään: sosiaalisen tilanteen myönteiset muutokset heijastuvat mahdollisuutena opiskeluun tai suhde suomen kieleen luonnollistuu, jos oppija pääsee käyttämään kieltä.

Kielitaito karttuu useimmiten sitä tehokkaammin, mitä enemmän motivaatiota oppijalla on. Motivaatio syntyy esimerkiksi niistä spesifeistä kotoutumistarpeista, jotka muodostavat kullekin kielenoppijalle taustan, sosiaalisen tilanteen. Suhde suomen kieleen motivoituu muun muassa siinä, miten tarpeelliseksi ja mahdolliseksi oppija arvioi uuden kieltä. Kielen oppiminen motivoituu ja tehostuu, kun oppija pääsee käyttämään kieltä, joten kielenkäyttötilanteet, syntyperäiset ja S2-puhujat sekä opettajat voivat motivoida oppimista. Kieltä käytetään tietysti myös muodollisilla kielikursseilla, joiden ajankohta, jaksotus ja jatkuvuus ovat

merkittäviä tekijöitä oppijan sosiaalisessa tilanteessa ja hänen kielisuhteessaan.

Koska koko S2-oppimisympäristö on suomenkielinen, opiskelun kohdekieli on samalla kielenoppimisen välineenä ja aineistona. Ympäristön syntyperäiset puhujat puhuvat suomea äidinkielenään. Kohdekielen taito on myös S2-oppijan tavoitteena, mutta miten äidinkielinen suomen taito suhteutuu oppijan kielitaitoon?

Suomen kielen taidot: S2- ja äidinkielinen taito

Seuraavaksi esitän muutamia ajatuksia siitä, millainen on kehittyvän S2-kielitaidon ja äidinkielisen kielitaidon suhde. Äidinkielen tasoinen kielitaito on S2-oppimisen tavoitteena, mutta absoluuttisen täydellinen mitta se ei ole. Pohdin seuraavaksi sitä, miten S2-kielimuoto asettuu suomen kielen rikkaaseen kielimuotovalikoimaan ja miten se vertautuu tavoitetasoonsa (ks. kuviota 2).

Kielimuodon vakiintuneisuudella (kohta 1) tarkoitan seuraavaa. Suomea toisena kielenä opiskelevan kielitaito on hauras, koska se kehittyy ja täydentyy kaiken aikaa, kun taas äidinkielinen taito on myötäsyttyinen ja sitä pidetään sellaisenaan luontevana. Äidinkielistä kieli-

	S2	S1
(1) Vakiintuneisuus	opittavissa	myötäsyntynen
(2) Osien ja kokonaisuuden suhde	osa-alueet kehittyvät persoonallisesti	käytössä kielen kokonaisuus
(3) Arvioitavuus	jatkuvan observoinnin kohteena kokonaisuudessaan	ei arvioitavissa
(4) Käyttö	käytetään ei-syntyperäisten ja syntyperäisten kesken	on käytetty ensisijaisesti syntyperäisten kesken
(5) Vertailukohta	poikkeavuudet suhteutetaan äidinkielen käyttöön	poikkeavuudet henkilökohtaisia

Kuvio 2. Suomi toisena kielenä (S2) ja äidinkielenä (S1).

taitoa pidetään ehjänä ja kokonaisena, vaikka se ei välttämättä sellainen aina olekaan. Yhtä lailla äidinkielenkin taito voi olla ilmaisuvoimaltaan köyhä tai sen rakenteet voivat olla virheellisiä.

Osien ja kokonaisuuden välinen suhde (kohta 2) näyttäytyy seuraavasti. Se, minkälaisina äidinkielenä käytettyä suomea ja toisena tai vieraana kielenä opittua suomea pidetään, johtaa omalta osaltaan siihen, että hankittuun ja äidinkielen kielitaitoon saatetaan suhtautua myös kommunikaatiotilanteissa eri tavoin. S2-kielitaito on usein jatkuvasti sekä S2-puhujan että syntyperäisen puhujan tarkkailun kohteena.

Kohdekielisessä kommunikaatiotilanteessa aikuinen kielenoppija voi seurata kriittisesti omaa kielenkäyttöään, koska kieliympäristö tarjoaa jatkuvasti vertailukohtia. Syntyperäinen kuulija taas keskustelussa S2-puhujan kanssa kiinnittää huomiota ymmärrettävyyden lisäksi usein myös kielen virheettömyyteen. Tällaisessa kielen tarkkailussa saatetaan nostaa esille toisaalta sellaisia ei-konventionaalisia virheitä, joita syntyperäiset eivät mahdollisesti tekisi. Toisaalta S2-puhujan persoonallinen, mutta kenties epätavallinen, valinta saatetaan käsittää virheeksi, koska hänen tiedetään puhuvan suomea toisena tai vieraana kielenä. Syntyperäis-

ten keskustelijoiden korvissa yksilölliset virheet ja lapsukset saattavat korostua, ja usein yhden osa-alueen, esimerkiksi ääntämisen epätasällisyys, heijastetaan kokonaisuosaamiseen. Yksilölliset virheet käsitetään globaalisti S2-kielimuodon virheiksi, mutta äidinkielen kielenkäytön poikkeavuudet liitetään usein yksilön kielitaitoon.

Äidinkielisestä kielenkäytöstä tehdään usein kokonaishuomioita, ja yksittäiset lapsukset monesti ohitetaan, koska kommunikaation pääpaino on ymmärrettävyydessä. Äidinkielisessä keskustelussa kielenkäyttäjät varautuvat siihen, että kielen keinot ovat äärimmäisen moninaiset ja vaihtelevat: murteellisten ilmausten, tilanteisten ratkaisujen, yksilöllisten valintojen ja huumorin käyttö on luonnollista eikä sellaisenaan huomiota herättävää. Kielenkäyttötilanteeseen osallistuvilla on useimmiten tärkeää se, että meneillä oleva kielellinen toiminta etenee juoheasti. Tästä syystä kiinnitetään huomiota eritoten siihen, mitä toinen puhuja tai kirjoittaja sanomallaan viestittää, eikä ensisijaisesti siihen, miten hän sen tekee.

S1- ja S2-taitoa arvioidaan (kohta 3) eri tavoin. Suomea toisena kielenä käytävän kielessä kielitaidon eri osa-alueet³ kehittyvät yksilöllisesti eivätkä suinkaan aina samaan tahtiin. Sama ihminen voi

olla taitava ja sujuva puhuja, mutta samaan aikaan kirjallisten viestien lausejärjestys voi asettaa melkoisia haasteita hänelle ja hänen tekstinsä lukijalle. Tämän eriaikaisen kehityksen vuoksi syntyperäiselle kuulijalle S2-kielitaidosta ei välttämättä ehdi hahmottua kokonaiskielitaitoprofiilia. Tällöin koko kielitaito saataan leimata yhden osa-alueen heikkouden perusteella (Halonen & Kokkonen 2008: 110, 139). Äidinkielistä kielitaitoa taas tarkastellaan usein eri näkökulmasta, ikään kuin jo kokonaiseksi muotoutuneena. Äidinkielen kirjoittaja käyttää omaa kieltään kokonaisvaltaisesti, jolloin yhden osa-alueen virheratkaisu, esimerkiksi puhekieliset ilmaisut kirjoitetussa tekstissä, eivät johda koko kielitaidon kyseenalaistamiseen.

S1- ja S2-kielitaidossa on eroja on myös kielenkäyttötilanteissa (kohta 4). Suomea käytetään toisena kielenä ei-syntyperäisten ja syntyperäisten kesken. Se on kielimuoto, joka sisältää monta osaamistasoa ja saa uusia käyttäjiä alin omaa, koska diskurssiin tulee mukaan uusia, aloittelevia kielenkäyttäjiä. Uudet kielenkäyttäjät lähestyvät suomen kieltä omista lähtökohdistaan, joten S2-varieetteja syntyy loputtomasti. Suomi toisena kielenä on kielimuoto, jossa yksilön kehitys erottuu näkyvästi. Yksittäisten kielenkäyttäjien kohdalla S2-kielitaito voi saavuttaa äidinkielenomaisen tason. Kokonaisuudessaan S2-kielimuoto kuitenkin toteutuu kompleksisena prosessina, joka yhdistää ja myös peittää yksittäiset tulokset ja koettelee syntyperäisten kieli-toleranssia.

Äidinkielistä suomea on historiallisesti käytetty pääasiallisesti syntyperäisten kesken (Latomaa 1997: 56–57), joten sitä pidetään vakioituneena ja odotuksenmukaisena, kaikkine kielimuotoineen ja variaatioineen. Suomea toisena kielenä

opiskeleva tavoittelee luonnollisesti hyvää kielitaitoa, joten S2-osaamista suhteutetaan äidinkieliseen käyttöön ja S2-poikkeavuudet määritellään suhteessa äidinkielenä käytettyyn suomeen (kohta 5). Ongelmana on kuitenkin se, että äidinkielen kielitaito on määrittelemätön käsite.

S2-kielitaito on monivivahteinen käsite. Kielitaitotavoitteita on yhtä monta kuin kielen käyttäjiä. Yksittäisen kielenkäyttäjän elämässä kielitaito on portti, koska opiskelun alusta alkaen se mahdollistaa reaaliaikaisen kommunikaation. Samalla kielitaidon on oltava myös kestävä ponnahduspinta, jolle uudet taidot ja tiedot voivat rakentuvat niin, että kehittyessään se voisi lähestyä äidinkielenomaista kielitaitoa.

Kirjallisuus

Halonen, Mia – Kokkonen, Marja 2008. “Loppu-ännät puuttuu!” “Toivotaan sujuvaa puhetta!” Lapsi- ja aikuisoppijoiden kielenoppimis- ja arviointikontekstien erot. – Tanner, Johanna & Marja Kokkonen (toim.), *Suomenopetus, kielitaito ja tutkimus*. Kakkoskieli 6. Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos, Helsinki, s. 69–109.

Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta 1215/2005, Finlex.

Latomaa, Sirkku 1998. English in contact with “the most difficult language in the world”: the linguistic situation of Americans living in Finland. *International Journal of the Sociology of Language* 133, s. 51–71.

Viberg, Åke 1993. Introduktion: Projektet Tvåspråkighet i skolan – Tuomela, V. & Bergman, P. (toim.) *BAS-rapport 1. Rapport om tvåspråkighet 9*. Centrum för tvåspråkighetsforskning. Stockholms universitet, Stockholm, s. 3–28.

Viitteet:

- 1 Jatkossa sellaisesta kielenopiskelusta joka tapahtuu kohdekielisessä ympäristössä, kuten tässä suomen kielen opiskelusta Suomessa, käytän termiä *suomi toisena kielenä opiskelu* tai *S2-opiskelu*. Vastaavasti kielenoppijoihin viitataan termeillä *S2-oppija* tai *suomen-oppija*.
- 2 Termillä kotoutuminen tarkoitan kaksisuuntaista prosessia, jonka aikana uuteen maahan asettuva henkilö pyrkii ja pääsee yhteiskunnan tasavertaiseksi jäseneksi. (Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta.)
- 3 Kielitaidon osa-alueet ovat puheen ja tekstin ymmärtäminen, puhuminen ja kirjoittaminen sekä kaikkiin edellisiin kytkeytyvinä sanasto ja rakenteet.

Nykysuomen seuran toiminta uudistuu

Kevään 2009 aikana Nykysuomen seuran toimintaa uudistetaan, sillä haluamme palvella jäseniämme entistä paremmin ja monipuolisemmin. *Kielikuvia*-lehti ja teemapäivät säilyvät entisellään, mutta niiden lisäksi on suunnitteilla uusia toimintamuotoja.

Seuran verkkosivujen ulkonäköä uudistetaan vähitellen, ja myös sivujen toiminnot muuttuvat hiukan. Sisältö pysyy enimmäkseen ennallaan, mutta osa sivujen sisällöstä on vastaisuudessa vain seuran jäsenten käytössä. Näiden osioiden käyttäminen edellyttää käyttäjäksi rekisteröitymistä. *Kielikuvien* verkkoversio säilynee silti vastaisuudessakin vapaasti luettavissa. Ajantasaisimmat tiedot kaikista uudistuksista voi lukea seuran verkkosivuilta osoitteesta **www.nykysuomenseura.org**.

Asioiden helpottamiseksi seuran keskeisille toimihenkilöille on luotu tehtävämukaiset sähköpostiosoitteet. Viesteihin vastaavat kutakin tehtävää hoitavat henkilöt. Toimihenkilöiden uudet osoitteet ovat

puheenjohtaja@nykysuomenseura.org
sihteeri@nykysuomenseura.org
rahastonhoitaja@nykysuomenseura.org.

Sihteerin osoite on tarkoitettu jäsenasioiden hoitamiseen, kuten liittymiseen, eroamiseen ja osoitteenmuutoksiin. Jäsenmaksuihin liittyvät kysymykset voi lähettää suoraan rahastonhoitajalle. Kaikissa muissa seuraa koskevissa asioissa voi ottaa yhteyttä puheenjohtajaan.

Myös *Kielikuvien* toimituksella on nyt oma osoite, josta tavoittaa koko toimintakunnan ja johon lähetetään kaikki lehteen tuleva materiaali sekä taittoa koskevat tekniset kysymykset. Osoite on **kielikuvia@nykysuomenseura.org**.

Maija Tervola

Puhetaidon opettaminen B2-tasolla

Usein ei tule ajatelleeksi, kuinka monimutkaista toimintaa vieraan kielen puhuminen on. Sitä ei tule ajatelleeksi etenkään silloin, kun oma kielitaito on jo sellaisella tasolla, että kommunikointi sujuu jokseenkin vaivattomasti. Varsinkin alkuvaiheessa kun työkaluja ja keinoja on vähemmän, puhuja joutuu tekemään yksinkertaisessakin tilanteessa valtavasti työtä saadakseen kommunikaation kulkemaan edes tyydyttävästi. Hän joutuu prosessoimaan monta asiaa yhtä aikaa. Ensinnäkin hän joutuu etsimään sopivia sanoja vajavaisesta sanavarastostaan, ja jos sopivaa sanaa ei löydy, hän joutuu etsimään korvaavia sanoja kiertääkseen tai selittääkseen puuttuvan ilmauksen – paljon useammin kuin syntyperäinen puhuja. Samalla hän joutuu prosessoimaan kielioppia, sanojen taivuttamista, niiden liittämistä yhteen, lauseiden rakentamista ja etsimään käyttöyhteyteen sopivia sanontoja. Puhuja joutuu myös kiinnittämään huomiota sanojen äänteiden tuottamiseen ja intonaatioon, jotta keskustelukumppanin olisi mahdollisimman helppo ymmärtää häntä. Hän joutuu lisäksi tarkkailemaan puhekumppaniaan, ponnistelemaan ymmärtääkseen tämän puhetta, eleitä sekä myös sitä, onko kuulija ymmärtänyt puhujan viestiä. Kaikkea tätä hän joutuu tekemään vielä hyvin nopeas-

ti. Ajan myötä prosessit automaattistuvat, ja se antaa puhujalle mahdollisuuden keskittyä vain sisältöön, mikä taas vähentää kommunikoinnin kuormittavuutta.

1. Luokkaopetus: mallit ja todellisten tilanteiden simulointi

Puhe- ja keskustelutaitojen oppiminen ei eroa muiden taitojen oppimisesta: se vaatii aikaa ja harjoittelua. Mutta usein elämä pakottaa puhumaan silloinkin, kun ei tunne olevansa siihen ihan valmis. Moni prosessi on käynnissä samanaikaisesti, mikä on välttämätöntä oppimiselle ja kielitaidon kehittymiselle. Merkille pantavaa on, että elämässä kielitaito ei useimmiten ole itseisarvo, vaan sen avulla tehdään erilaisia asioita. Siksi kielenkäytön oppimistakaan ei oikeastaan koskaan voi irrottaa täysin siitä, mitä kielellä yritetään kussakin tilanteessa tehdä. Perinteisesti puhetaidon opetuksessa on usein asetettu päämääräksi puhuminen ja välineenä ovat erilaiset puhetehtävät. Tämä eroaa kuitenkin elävän elämän tilanteesta, jossa puhuminen on vain väline jonkin elämään liittyvän päämäärän saavuttamiseksi. Siksi juuri puhumaan oppivat nopeimmin ne, jotka joutuvat henkilökohtaisessa elämässään käyttämään kieltä paljon – ja luultavasti juuri siksi, että he joutuvat tark-

kailemaan omaa ja muiden puhetta järjestelmällisesti.

Mikään luokassa tapahtuva opetus ei pysty korvaamaan oikeassa elämässä tapahtuvaa tavoitteellista kielenkäyttöä, mutta opettaja voi luoda opiskelijoille tilanteita, joissa he joutuvat ratkomaan oikeita ongelmia kommunikoimalla opiskelemallaan kielellä. Lisäksi opettaja voi rohkaista oppijoita etsiytymään kurssin ulkopuolella erilaisiin tilanteisiin, joissa voi käyttää kieltä johonkin tarkoitukseen. Opettaja voi ohjata oppijoita suhtautumaan puhumiseen ja omaan oppimiseen rakentavalla tavalla, mutta loppujen lopuksi eniten omaan oppimiseensa voi vaikuttaa tietenkin oppija itse.

2. Opettaja ja oman oppimisen tiedostus

Minkä tahansa asian oppimisessa motivaatio ja asenne ovat tärkeässä asemassa. Esimerkiksi puhumisen oppiminen voi olla vaikeaa, jos oppija tavoittelee puheessaan täydellisyyttä. Omien puutteiden liian voimakas tiedostaminen voi joillekin muodostua esteeksi harjoitella puhumista niin paljon kuin mahdollista. Toisaalta jonkinlaisesta tavoitteellisuudesta on myös paljon hyötyä. Se että tulee juuri ja juuri ymmärretyksi jossain tilanteessa, ei tietenkään pidemmän päälle riitä, vaan aina voi parantaa oman kommunikointinsa tarkkuutta ja laatua, sitä että pystyy kertomaan täsmällisemmin ja useammasta asiasta ja useammassa tilanteessa.

Opettaja voi osaltaan ohjata oppijoita suhtautumaan rakentavasti oppimisprosessiin siten, että antaa heidän puhua vapaasti, antaa rauhassa etsiä sopivia sanoja, auttaa tarvittaessa ja kiinnittää huomionsa puheen sisältöön eli päämäärään. Päämäärä – merkitykset ja niiden muotoutuminen aktuaalissa tilan-

teessa – on kuitenkin se, mikä vetää oppijaa eteenpäin, pakottaa hänet prosesoimaan koko ajan niin monta asiaa kuin pystyy.

On kuitenkin ihmisiä, joille monen asian yhtäaikainen prosessointi voi olla kerrassaan liikaa. Heille kieliopin analyttinen käsitteleminen voi jo itsessään olla niin vaativaa ja raskasta, että se saattaa jopa viedä energiaa itse asiasta eli puhumisen oppimisesta. Näille ihmisille nopein ja tehokkain tapa oppia on kuunnella ympäristöään tarkasti, poimia sieltä omaan käyttöönsä puhekuvioita sekä kokeilla ja yhdistellä niitä omassa puheessaan. Heidän puheensa saattaa olla jossain vaiheessa täynnä erilaisia kielioppivirheitä, mutta sen sijaan heillä saattaa olla laaja sanasto sekä tarkkaa tietoa sanojen ja fraasien käyttöyhteyksistä. Vaikka siis monia kieliopin säännöt auttavat myös puhumisen oppimisessa, ne ovat silti vain apuväline, joka saattaa nopeuttamaan prosessointia. Toiset kehittyvät ilmeikään.

Puhumisen oppimisessa on hyötyä myös siitä, että osaa suhtautua virheisiin rakentavasti. Virheitä tekee nimittäin jokainen, ja niitä täytyy myös sietää omassa puheessaan. Niitä ei siis kannata pelätä eikä niistä kannata masentua, mutta on hyvä välillä kiinnittää niihin huomiota ja siten oppia niistä. Opettaja voi auttaa oppijoita suhtautumaan virheisiin rakentavasti. Opettajan kannattaa miettiä tarkkaan, milloin kiinnittää huomiota puheen sisältöön ja päämäärään, milloin taas antaa palautetta suorituksesta. Palautteen anto on tärkeä osa opettamisprosessia. Oppijaa voi auttaa itse analysoimaan omaa puhettaan, esimerkiksi nauhoituksen avulla. Kannattaa ohjata oppijaa erottamaan toisistaan satunnaiset ja systemaattiset virheet. Satunnaiset virheet johtuvat siitä, että kun prosessoi monta asiaa yhtä aikaa nopeasti, väistämättäkin jokin osa saattaa

jäädä puolitiehen, jolloin tuloksena on sellainen väärä muoto tai ilmaus, jonka oppija itsekään tietää vääräksi ja korjaisi. Systemaattiset virheet taas ovat niitä, jotka johtuvat siitä, että oppija ei ole vielä sisäistänyt jotain kielen ilmiötä.

3. Suomen kieli, kulttuuri ja yhteiskunta -opintokokonaisuuden (SKKY) puhumistaitojen kurssi

Tampereen yliopistossa on tänä lukuvuonna ensimmäistä kertaa järjestetty täysin suomenkielinen opintokokonaisuus edistyneille suomea toisena kielenä opiskeleville. Suomen kieli, kulttuuri ja yhteiskunta (SKKY) -niminen opintokokonaisuus on tarkoitettu opiskelijoille, joilla on jo lähtötasona itsenäisen kielenkäyttäjän taso, Eurooppalaisessa viitekehyksessä taso B2. Opintokokonaisuus käsittää tällä hetkellä 25 opintopisteen perusopinnot, joihin sisältyy 16 opintopistettä varsinaiseen kielitaidon parantamiseen ja kielitiedon lisäämiseen tähtäviä opintoja. Sen lisäksi kokonaisuuteen kuuluu suomalaisen kulttuuriin ja yhteiskuntaan liittyviä opintoja (8 op) sekä johdantokurssi, jolla käsitellään suomalaista kielipolitiikkaa, kaksikielisyyteen liittyviä asioita ja oppimis- ja opiskelustrategioita. Kielitaito-opintoihin kuuluu kursseja kaikilta kielitaidon osa-alueilta, niin myös kurssi *Puhuminen, puheenymmärtäminen ja keskustelutaidot*.

Puheen ymmärtämistä B2-tasolla kuvataan seuraavasti (ks. Eurooppalaisen viitekehyksen taitotasokuvausta):

”Ymmärrän pitkähköä puhetta ja luentoja. Pystyn jopa seuraamaan monipolvista perustelua, jos aihe on suhteellisen tuttu. Ymmärrän useimmat tv- uutiset ja ajankohtaisohjelmat. Ymmärrän useimmat yleispuhekielellä esitetyt elokuvat.”

Suullisesta vuorovaikutuksesta sanotaan:

”Pystyn viestimään niin sujuvasti ja spontaanisti, että säännöllinen yhteydenpito syntyperäisten puhujien kanssa on mahdollista ilman että kumpikaan osapuoli kokee sen hankalaksi. Pystyn osallistumaan aktiivisesti tuista aihepiireistä käytävään keskusteluun, esittämään näkemyksiäni ja puolustamaan niitä”,

ja puheen tuottamisesta taas:

”Pystyn esittämään selkeitä, yksityiskohtaisia kuvauksia hyvinkin erilaisista minua kiinnostavista aiheista. Pystyn selittämään näkökantani johonkin ajankohtaiseen kysymykseen ja esittämään eri vaihtoehtojen edut ja haitat.”

Siis jo aloittaessaan SKKY-opinnot opiskelijat selviytyvät omalla kielitaidollaan mainiosti jokapäiväisessä elämässä Suomessa. Niinpä puhetaitojen kurssin tavoitteet ovat etäämmällä kuin tavallisessa arjessa tarvittavan kielitaidon hallinnassa. Kurssilla painotetaan vaativampia puhumis-, puheenymmärtämis- ja keskustelutilanteita: yhteiskunnallisista ja kulttuurisista asioista keskustelemista, akateemisen esityksen pitämistä, erilaisten yhteiskuntaan, kulttuuriin tai tieteeseen liittyvien esitysten seuraamista sekä niiden referointia. Kurssin tavoitteet liittyvät muun muassa seuraaviin asioihin:

- puhevalmius
- rakenteiden ja sanojen laajuus ja tarkkuus puheessa
- puheen sujuvuus
- puheen sidoksisuus
- keskustelu- ja vuorovaikutustaidot
- oman ja muiden puhumis- ja keskustelutaitojen sekä kielenkäytön tarkkailu.

Näitä tavoitteita silmällä pitäen kursilla pyritään tekemään monipuolisia

harjoituksia, jotka vastaisivat mahdollisimman usein sitä elävän elämän asetelmaa, jossa puhuminen palvelee jotain konkreettista päämäärää. Yksi tärkeä asia puhumistaitojen kurssilla ovat pienryhmäkeskustelut erilaisista kulttuurisista ja yhteiskunnallisista aiheista. Annan opiskelijoille tekstejä, joissa puheena olevaa aihetta käsitellään eri näkökulmista ja joiden pohjalta on siten helpompi alkaa keskustella ja vertailla eri suhtautumistapoja. Parhaiten toimivat tietenkin tekstit, joissa on jokin kärjistetty näkemys, jolloin opiskelijoilla herää luonnostaan halu perustella jotain näkökulmaa toisen kustannuksella. Teksteistä on myös se hyöty, että opiskelijat voivat poimia niistä sopivia sanoja ja fraaseja omaan puheeseensa ja siten laajentaa omaa aktiivista sanastoaan.

Arkipuhekieleenkin kurssilla keskitytään. Seuraamme Internetin kautta Kotikatu-sarjaa ja tarkkailemme sen henkilöiden elämää ja kielenkäyttöä. Poimimme dialogista käyttökelpoisia nykypuhekielisiä fraaseja, joita on muunlaisesta materiaalista vaikea löytää. Fraasien käytön sisäistämiseksi opiskelijat suunnittelevat ja esittävät pieniä näytelmiä, joissa he käyttävät opittuja fraaseja. Toinen tapa purkaa sarjan näkemistä on pohtia ryhmässä henkilöiden ongelmia ja esimerkiksi antaa heille ohjeita, miten niitä voisi ratkaista.

Koska SKKY-opinnot tähtäävät siihen, että opiskelija pystyisi opiskelemaan omaa alaansa suomen kielellä suomalaisten keskuudessa, on ohjelmassa myös yliopiston muiden luentojen seuraamista. Opiskelijat valitsevat jonkin yleisöluennon, jolle he osallistuvat, minkä jälkeen he kertovat muulle ryhmälle luennon aiheesta. Opiskelijat huomaavat, että joitakin luentoja on melko helppo seurata, jos luennoitsija puhuu riittävän

rauhallisesti ja havainnollisesti ja jos aihe on yleistajuinen. Toisia luentoja taas on vaikeampi seurata. SKKY:n omat kurssit – varsinkin kulttuurin ja yhteiskunnan kurssit – ovat myös osa tällaista harjoittelua: huomiota kiinnitetään ennen kaikkea sisältöön ja sen omaksumiseen, ei niinkään kieleen välineenä. Toisenlainen harjoitus, jossa opiskelijat joutuvat referoimaan kuulemaansa ja näkemäänsä, on pienten elokuvien katsominen siten, että kahdesta opiskelijasta aina vain toinen näkee elokuvasta tietyn pätkän. Parit joutuvat siis tekemään tavoitteellista yhteistyötä, jotta elokuvasta syntyisi koherentti kuva kummallekin. Ensimmäisen pätkän katsonut joutuu selittämään ja kuvailemaan näkemänsä toverilleen, minkä jälkeen osat vaihtuvat ja toveri saa nähdä seuraavan osan. Elokuvan referoiminen on astetta monipuolisempaa luennon referointiin verrattuna, sillä elokuvassa on myös paljon ei-kielellisiä aineksia, joita opiskelijan täytyy yrittää kuvailla mahdollisimman havainnollisesti: maiseimia, tiloja, esineitä, ihmisten ulkonäköä, ilmeitä, eleitä ja tunnelmia sekä suhteita.

Yksi tärkeä osa puhetaitojen kurssia on syntyperäisten suomalaisten kanssa kommunikointi. Toisten opiskelijoiden omaan arkeen kuuluu suomalaisten ystävien ja tuttavien kanssa kommunikointi, mutta tavoitteellisia keskusteluhetkiä syntyperäisten puhujien kanssa ei kellään kielennoppijalla ole liikaa. Opiskelijoiden yhtenä tehtävänä on haastatella itseään kiinnostavaa henkilöä ja raportoida haastattelu muille. Toinen tehtävä on katu-gallup, jossa opiskelijat kysyvät parin kanssa kysymyksiä eri-ikäisiltä ihmisiltä jossain julkisella paikalla, minkä jälkeen tulokset kootaan luokassa. Tehtävä osoittaa opiskelijoille myös sen, että eri-ikäiset ihmiset puhuvat hieman eri tavoin, mutta erilaistakin puhetta voi ymmärtää jo mel-

ko hyvin.

Viimeisenä esimerkkinä kurssin toimintatavoista nostan esiin opiskelijoiden omat puhe-esitykset. Opiskelijat pitävät kurssin aikana erilaisia pieniä ja suurempiakin puhe-esityksiä valitsemistaan aiheista. Opiskelijat voivat esimerkiksi opettaa muulle ryhmälle omaa kieltään tai kertoa kotimaansa historiasta tai kulttuurista. Osa esityksistä on spontaaneja, osa taas etukäteen valmisteltuja. Kurssin lopputyönä opiskelijat valmistavat esitelmän suomalaiselle yleisölle.

Edellä mainitut puhe-esitykset ovat myös avainasemassa, kun tarvitsee havainnoida opiskelijoiden puhetta suoritukseksi ja antaa siitä palautetta. Nauhoitamme joitakin puhe-esityksiä, kuuntelemme nauhan yhdessä, jotta opiskelija saa kuvan siitä, miltä hänen puheensa kuulostaa ulkopuolisen korvin. Usein opiskelijat kiinnittävät itse huomiota omaan aksenttiinsa, mutta harvemmin he yksilöivät konkreettisia ääntämisongelmia. Lisäksi he kiinnittävät huomiota satunnaisiin virheisiin kieliopissa: niin taivutuksessa kuin lauseopissakin. Toisinaan opiskelijat kiinnittävät huomionsa myös siihen, että he käyttävät omasta mielestään liian yksinkertaista kieltä. Myös sujuvuus nousee esiin opiskelijoiden itselleen antamassa palautteessa. Mielenkiintoista on, että ne ovat juuri niitä seikkoja, joihin myös tavalliset ihmiset kiinnittävät ensimmäisenä huomiota. Jos sen sijaan arvioidaan puhetaitoa puhtaasti kielitaidon tason näkökulmasta, täytyy edellä mainittujen lisäksi kiinnittää huomiota myös puheen sidoksisuuteen, sanaston ja rakenteiston sopivuuteen sekä yleiseen kommunikatiivisuuteen, siihen, miten paljon opiskelija pystyy ottamaan vastuuta kommunikaatiotilanteen onnistumisesta kaikkien osapuolten kannalta.

4. Lopuksi

Toisinaan kuulee väitettävän, että itsenäinen B-tason kielenkäyttäjä pärjää jo omillaan yhteiskunnassa ilman ohjatun kielenopetuksen tukea. Toisten kohdalla asia saattaa ollakin näin, mutta useimmat tarvitsevat tukea. Monen on tietoisesti kehitettävä kielitaitoaan ja opiskelustrategioitaan pystyäkseen esimerkiksi opiskelemaan itsenäisesti akateemista alaa ja toimiakseen korkeakoulutusta vaativassa työpaikassa. Eurooppalaisessa viitekehkeyksessä B2-tasoa seuraa C1-taso – taitavan kielenkäyttäjän taso. Tämän tason saavuttaminen vaatii yhtä lailla systemaattista työtä kuin peruskielitaidon hankkiminenkin. Edistyneellä tasolla täytyy kiinnittää huomiota erilaisiin asioihin kuin perustasolla: ei riitä, että opiskelija tuntee jonkin sanan merkityksen, edistyneen opiskelijan täytyy tietää myös, millaisissa tilanteissa, käyttöyhteyksissä ja tekstilajeissa sana tyypillisesti esiintyy, millaisissa taas harvemmin. Ei myöskään riitä, että osaa muodostaa vaikkapa passiivin ja tuntee sen perusmerkityksen vaan täytyy myös tunnistaa ja tuntea ne kieliopilliset ja tilanteiset yhteydet, joissa suomen passiivia tavataan käyttää. Täytyy myös muistaa ja hyväksyä se, että mitä ylemmäs taitotasoasteikolla kivutaan, sitä hitaampaa on siirtyminen tasolta toiselle.